

ಅಧ್ಯಾಯ ೧

ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಒಣಭೂಮಿ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು ಕೃಷಿ ಪ್ರಧಾನ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲೂಕುಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಡಾ|| ಡಿ.ಎಂ. ನಂಜುಂಡಪ್ಪನವರ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದುಳಿದ ಹಾಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಹಿಂದುಳಿದ ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ತಿಪಟೂರು, ಗುಬ್ಬಿ, ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ತುರುವೇಕೆರೆ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ತೆಂಗಿನ ಬೇಸಾಯ ಹೇರಳವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪತರುನಾಡು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆಯಿದೆ. ಕೆರೆಗಳಿಂದ ಆಗುವ ನೀರಾವರಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬತ್ತ, ಅಡಿಕೆ, ತೆಂಗುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದರೆ ಮಳೆ ಆಧಾರಿತ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಗಿ, ಕಡಲೆಕಾಯಿ, ಜೋಳ, ಅವರೆ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೆದ್ದಾರಿ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೆದ್ದಾರಿ ಇನ್ನೂರಾರು ಹೆದ್ದಾರಿಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂಲಕ ಹಾದು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರು-ತಾಳಗುಪ್ಪ, ಬೆಂಗಳೂರು-ಮುಂಬೈಹಾಗೂ ಬೆಂಗಳೂರು-ಮಂಗಳೂರು ಸಂಪರ್ಕಿಸುವ ರೈಲು ಮಾರ್ಗಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯು ರಾಜ್ಯದ ಇತರ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಾರಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದೆ. ಸಿಮೆಂಟ್ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು, ಹೆಚ್.ಎಂ.ಟಿ ಗಡಿಯಾರ ತಯಾರಿಕಾ ಘಟಕ, ಹಿರೇಹಳ್ಳಿ, ಅಂತರಸನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ವಸಂತನರಸಾಪುರ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಎಸ್ಟೇಟ್‌ಗಳಲ್ಲಿನ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು, ಅನೇಕ ಗಣಿ ಉದ್ಯಮಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೂಡಿಕೆ ಮತ್ತು ರಫ್ತು ಪ್ರದೇಶದ ಯೋಜನೆಯೂ ಆರಂಭವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬರುವ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಕೈಗಾರಿಕಾ ಪ್ರದೇಶವಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯು ವಿಪುಲವಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಕ್ಕಿಗಿರಣಿಗಳಿವೆ. ಹೂವಿನ ಕೃಷಿ, ಹಾಲು ಉತ್ಪಾದನೆಯಲ್ಲೂ ಜಿಲ್ಲೆ ದಾಖಲಾಗಲು ಹಾಕುತ್ತಿದೆ. ಕಳೆದ ನಾಲ್ಕು ದಶಕಗಳಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲದೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೇ ಸೀಮಿತವಾದ ತುಮಕೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ತೋಟಗಾರಿಕೆ ಸಂಶೋಧನಾ ಕೇಂದ್ರದ ವಿಸ್ತರಣಾ ಘಟಕ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ವಿಜ್ಞಾನ ಕೇಂದ್ರ, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಸಿದ್ಧಗಂಗಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ

ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ನೂರಾರು ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮೀಣ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ, ತ್ರಿವಿಧ ದಾಸೋಹಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಕರಪಾಲ ಮೇಳ, ಸೋಮನ ಕುಣಿತ, ಪಟ್ಟದ ಕುಣಿತ, ವೀರಗಾಸೆ, ಲಾವಣಿ ಮುಂತಾದ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿವೆ. ಗುಬ್ಬಿ ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಯ ತವರೂರಾದ ತುಮಕೂರು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಗಣನೀಯ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳಿವೆ. ವಿಶ್ವದ ಏಕಶಿಲಾ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವ ಮಧುಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟ, ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ ಸಿದ್ದರ ಬೆಟ್ಟ, ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ, ಚನ್ನರಾಯನದುರ್ಗ, ಎಳನಾಡು, ಎಡೆಯೂರು ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಕೈದಾಳ, ಸಿದ್ದಗಂಗಾ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಗೊರವನಹಳ್ಳಿ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಸ್ಥಾನ, ಶೀಬಿ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ, ಗುಬ್ಬಿ ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಮುಂತಾದವು ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳ ಹಾಗೂ ಜನಪ್ರಿಯ ಪ್ರವಾಸಿ ತಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ನಾಮದ ಚಿಲುಮೆ, ಶಿರಾ ತಾಲೂಕಿನ ಕಗ್ಗಲಡು, ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೈದನಹಳ್ಳಿ ಪ್ರದೇಶ, ತಿಮ್ಮಾಪುರ ಅರಣ್ಯ ನಿಸರ್ಗಪ್ರಿಯರ ಆಕರ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳವಾಗಿವೆ.

ಹೆಸರಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆ: ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಪ್ರಮುಖತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಕಿಬ್ಬನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬಿಳಿಗರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಪ್ರೊ. ಸಂಪತ್ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಮತ್ತು ಎಲ್. ರಾಮರಾವ್ ಅವರು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಲಾತ್ಮಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಇರಕಸಂದ್ರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗದ ಆದಿಮಾನವರು ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನಶೈಲಿಯನ್ನು ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸಿ ಕೃಷಿ ನಾಗರಿಕತೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಕುರುಹುಗಳಿವೆ. ಇರಕಸಂದ್ರ ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಸುಮಾರು ಏಳು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನ ಸಮಾಧಿಗಳಿರುವುದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಗಳು ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಪ್ರದಿಷ್ಟಿಯಾಗಿವೆ. ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದ ಜಯಮಂಗಲಿ ನದಿ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ನಾಗರಿಕತೆ ಅರಳಿರಬಹುದೆಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಿಡಿಗೇಶಿ, ವೈ. ಎನ್ (ಯಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನ) ಹೊಸಕೋಟೆ, ಕತ್ತಿರಾಜನಪುರ, ನಿಡಗಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಅನೇಕ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲಾಗಿದೆ.

ತುಮಕೂರು ನಗರವು ಜಿಲ್ಲಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಸರೂ ಸಹ ತುಮಕೂರು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಈಗಿನ ತುಮಕೂರು ನಗರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕೈದಾಳದ ಗಡಿ ಪ್ರದೇಶದ ಒಂದು ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕೈದಾಳವನ್ನು ಕ್ರೀಡಾಪುರವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕ್ರೀಡಾಪುರದ ಅರಸನು 'ಟುಮಕೆ' ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಯಕದವನಿಗೆ ಈ ಊರನ್ನು ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದನು. ಟುಮಕೆ ಒಂದು ವಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಟಾಂಟಾಂ ಹೊಡೆಯಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಟುಮಕೆ ಹೊಡೆಯುವವನ ಊರು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರಾಯಿತು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವಂತೆ ಈ ಊರಿನ ಮೂಲ ಹೆಸರು ತುಮ್ಮೆಂಬೂರು. ಅಂದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ ತುಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ತುಂಬೆಗಿಡಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿದ್ದ ಊರು. ತುಂಬೆಗಿಡ ಸುವಾಸನೆ ಇರುವ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗಿಡವಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಲ್ಯೂಕಾಸ್ ಆಸ್ಪೆರ (Leucas aspera) ಎಂದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವರು. ತುಮ್ಮೆಗೂರು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಜನರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿನ ತುಮಕೂರು ನಗರವನ್ನು ಮೈಸೂರು ಅರಸು ಮನೆತನದ ಕಾಂತರಾಜು ಅರಸು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ಥಳ ನಿರ್ದೇಶನ ಮತ್ತು ಮೇರೆಗಳು: ತುಮಕೂರು ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಪೂರ್ವ ಕೇಂದ್ರ ಭಾಗ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಅಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ೧೨° ೪೫' ಮತ್ತು ೧೪° ೨೦' ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶಗಳ ನಡುವೆ ಮತ್ತು ೭೬° ೨೦' ಮತ್ತು ೭೭° ೩೧' ಪೂರ್ವ ರೇಖಾಂಶಗಳ ನಡುವೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯು ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ,

ಬೆಂಗಳೂರು ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಮತ್ತು ರಾಮನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಮತ್ತು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ, ತಾಲೂಕು ಪಾವಗಡ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭೂಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಈ ತಾಲೂಕು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಒಂದೇ ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟದಾದ ಭೂಸಂಪರ್ಕದ ಮೂಲಕ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಭೂಸಂಪರ್ಕವು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದಿಗೆ ಇರದೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದಿಗೆ ಇರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಈ ತಾಲೂಕು ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ೧೮೮೬ರಲ್ಲಿ ಪಾವಗಡವನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯೊಂದಿಗೆ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು.

ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಮತ್ತು ಜನಸಂಖ್ಯೆ: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧೦,೫೯೭ ಚದರ ಕಿಲೋಮೀಟರುಗಳಾಗಿದೆ. ಇದು ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ಶೇ. ೫.೫೩ ಭೂಭಾಗವಾಗಿದ್ದು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಭೂವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಪೈಕಿ ಮೂರನೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗರಿಷ್ಠ ಉದ್ದ ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ೧೬೪.೧೫ ಕಿ. ಮೀ. ಮತ್ತು ಗರಿಷ್ಠ ಅಗಲ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೧೦೭.೮೨ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟಿದೆ. ಇದು ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಸರಾಸರಿ ೨,೪೫೦ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರದ ಏರುತಗ್ಗಿನ ಮೇಲ್ಮೈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ೧೯೬೧ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ೧೩,೬೭,೪೦೨ ಇದ್ದದ್ದು ೨೦೧೧ರ ವೇಳೆಗೆ ದ್ವಿಗುಣಗೊಂಡು ಪ್ರಸ್ತುತ ೨೦೧೧ರ ಜನಗಣತಿ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ ೨೬,೭೮,೯೮೦ ಆಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ೧೩,೫೦,೫೯೪ ಜನ ಪುರುಷರು ಮತ್ತು ೧೩,೨೮,೩೮೬ ಮಹಿಳೆಯರಿದ್ದಾರೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲೂಕುವಾರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಹಿತಿ (೨೦೧೧-೦೩-೨೦೧೪ ರಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ)

ತಾಲೂಕು	ನಾಡ ಕಚೇರಿಗಳು	ಗ್ರಾಮ ಲೆಕ್ಕಿಗರ ವೃತ್ತಗಳು	ಹೋಬಳಿ ಗಳು	ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತಿ ಗಳು	ಜನವಸತಿ ಇರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು	ಜನವಸತಿ ಇಲ್ಲದ ಗ್ರಾಮಗಳು	ಒಟ್ಟು ಗ್ರಾಮಗಳು
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೪	೪೨	೫	೨೮	೨೨೨	೧೧	೨೩೩
ಗುಬ್ಬಿ	೫	೫೮	೬	೩೩	೩೩೧	೧೫	೩೪೬
ಕೊರಟಗೆರೆ	೩	೩೩	೪	೨೩	೨೩೫	೧೬	೨೫೧
ಕುಣಿಗಲ್	೫	೬೯	೬	೩೬	೨೯೪	೨೦	೩೧೪
ಮಧುಗಿರಿ	೫	೬೩	೬	೩೯	೩೦೨	೨೦	೩೨೨
ಪಾವಗಡ	೩	೫೬	೪	೩೩	೧೪೯	೪	೧೫೩
ಶಿರಾ	೪	೬೬	೫	೩೬	೨೩೪	೧೫	೨೪೯
ತಿಪಟೂರು	೩	೫೦	೪	೨೬	೨೨೫	೬	೨೩೧
ತುಮಕೂರು	೫	೭೨	೬	೪೧	೩೫೭	೧೬	೩೭೩
ತುರುವೇಕೆರೆ	೩	೫೧	೪	೨೬	೨೩೩	೧೬	೨೪೯
ಜಿಲ್ಲಾ ಸರಾಸರಿ	೪೦	೫೬೦	೫೦	೩೨೧	೨,೫೮೨	೧೩೩	೨,೭೧೫

ಆಧಾರ: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ನೋಟ ೨೦೧೩-೧೪

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೨: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆ (೨೦೧೧ ರ ಜನಗಣತಿ) ವಿವರಗಳು

ಒಟ್ಟು	ಒಟ್ಟು ಕುಟುಂಬಗಳು	ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆ	ಪುರುಷರು	ಮಹಿಳೆಯರು
ಒಟ್ಟು	೬,೪೦,೦೮೧	೨೬,೭೮,೯೮೦	೧೩,೫೦,೫೯೪	೧೩,೨೮,೩೮೬
ಗ್ರಾಮೀಣ	೪,೯೭,೫೨೧	೨೦,೭೯,೯೦೨	೧೦,೪೮,೭೧೦	೧೦,೩೧,೧೯೨
ನಗರ	೧,೪೨,೫೬೦	೫,೯೯,೦೭೮	೩,೦೧,೮೮೪	೨,೯೭,೧೯೪

ಒಟ್ಟು	ಆರು ವರ್ಷದೊಳಗಿನವರ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಒಟ್ಟು	ಆರು ವರ್ಷದೊಳಗಿನವರ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಪುರುಷರು			ಆರು ವರ್ಷದೊಳಗಿನವರ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಮಹಿಳೆಯರು	
ಒಟ್ಟು	೨,೬೫,೭೪೨	೧,೩೫,೬೭೧			೧,೩೦,೦೭೧	
ಗ್ರಾಮೀಣ	೨,೦೩,೬೮೫	೧,೦೩,೯೮೯			೯೯,೬೯೬	
ನಗರ	೬೨,೦೫೭	೩೧,೬೮೨			೩೦,೩೭೫	
ಒಟ್ಟು	ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಒಟ್ಟು	ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಪುರುಷರು	ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಮಹಿಳೆಯರು	ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ ಒಟ್ಟು	ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ ಪುರುಷರು	ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ ಮಹಿಳೆಯರು
ಒಟ್ಟು	೫,೦೬,೯೦೧	೨,೫೪,೫೩೫	೨,೫೨,೩೬೬	೨,೦೯,೫೫೯	೧,೦೫,೨೬೫	೧,೦೪,೨೯೪
ಗ್ರಾಮೀಣ	೪,೨೯,೯೫೭	೨,೧೫,೯೪೯	೨,೧೪,೦೦೮	೧,೮೦,೦೨೪	೯೦,೫೫೮	೮೯,೪೬೬
ನಗರ	೭೬,೯೪೪	೩೮,೫೮೬	೩೮,೩೫೮	೨೯,೫೩೫	೧೪,೭೦೭	೧೪,೮೨೮
ಒಟ್ಟು	ಅಕ್ಷರಸ್ಥರು ಒಟ್ಟು	ಅಕ್ಷರಸ್ಥರು ಪುರುಷರು	ಅಕ್ಷರಸ್ಥರು ಮಹಿಳೆಯರು	ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರು ಒಟ್ಟು	ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರು ಪುರುಷರು	ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರು ಮಹಿಳೆಯರು
ಒಟ್ಟು	೧೮,೧೩,೩೯೧	೧೦,೦೬,೦೨೪	೮,೦೭,೩೬೭	೮,೬೫,೫೬೭	೩,೪೪,೫೨೦	೫,೨೧,೦೧೯
ಗ್ರಾಮೀಣ	೧೩,೪೪,೪೩೮	೭,೬೦,೩೨೨	೫,೮೪,೧೧೬	೭,೩೫,೪೬೪	೨,೮೮,೩೮೮	೪,೪೭,೦೭೬
ನಗರ	೪,೬೮,೯೫೩	೨,೪೫,೭೦೨	೨,೨೩,೨೫೧	೧,೩೦,೧೦೩	೫೬,೧೪೨	೭೬,೯೪೩

ಜಿಲ್ಲಾ / ತಾಲೂಕು	ಒಟ್ಟು / ಗ್ರಾಮೀಣ / ನಗರ	ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಚ.ಕಿ.ಮೀ	ಒಟ್ಟು ಕುಟುಂಬಗಳು	ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆ		
				ಒಟ್ಟು	ಪುರುಷರು	ಮಹಿಳೆಯರು
ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ	ಒಟ್ಟು	೧೦,೫೯೭.೦೦	೬,೪೦,೦೮೧	೨೬,೭೮,೯೮೦	೧೩,೫೦,೫೯೪	೧೩,೨೮,೩೮೬
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೧೦,೪೬೮.೮೬	೪,೯೭,೫೨೧	೨೦,೭೯,೯೦೨	೧೦,೪೮,೭೧೦	೧೦,೩೧,೧೯೨
	ನಗರ	೧೨೮.೧೪	೧,೪೨,೫೬೦	೫,೯೯,೦೭೮	೩,೦೧,೮೮೪	೨,೯೭,೧೯೪
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	ಒಟ್ಟು	೧,೧೦೬.೨೨	೪೬,೭೫೪	೧೮೮,೯೨೪	೯೪,೧೩೯	೯೪,೭೮೫
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೧,೧೦೧.೪೭	೪೩,೩೧೩	೧೭೪,೬೨೦	೮೭,೦೫೫	೮೭,೫೬೫
	ನಗರ	೪.೭೫	೩,೪೪೧	೧೪,೩೦೪	೭,೦೮೪	೭,೨೨೦
ಹುಳಿಯಾರು	ನಗರ	೪.೭೫	೩,೪೪೧	೧೪,೩೦೪	೭,೦೮೪	೭,೨೨೦

ಶಿರಾ	ಒಟ್ಟು	೧,೫೩೮.೦೧	೫೮,೧೩೮	೨,೫೬೨೦೪	೧,೨೯,೯೨೦	೧,೨೬೨೮೪
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೧,೫೩೮.೦೧	೫೮,೧೩೮	೨,೫೬೨೦೪	೧,೨೯,೯೨೦	೧,೨೬೨೮೪
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ಪಾವಗಡ	ಒಟ್ಟು	೧,೩೬೧.೪೪	೪೯,೧೧೮	೨,೧೬,೨೦೮	೧,೦೯,೩೮೧	೧,೦೭,೩೨೭
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೧,೩೬೧.೪೪	೪೯,೧೧೮	೨,೧೬,೨೦೮	೧,೦೯,೩೮೧	೧,೦೭,೩೨೭
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ಮಧುಗಿರಿ	ಒಟ್ಟು	೧,೧೨೪.೪೪	೫೬,೯೮೬	೨,೩೮,೭೦೭	೧,೨೦,೦೮೬	೧,೧೮,೬೨೧
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೧,೧೨೪.೪೪	೫೬,೯೮೬	೨,೩೮,೭೦೭	೧,೨೦,೦೮೬	೧,೧೮,೬೨೧
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ಕೊರಟಗೆರೆ	ಒಟ್ಟು	೬೫೦.೯೫	೩೬,೮೭೪	೧,೫೨,೩೨೬	೭೬,೭೪೯	೭೫,೫೭೭
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೬೫೦.೯೫	೩೬,೮೭೪	೧,೫೨,೩೨೬	೭೬,೭೪೯	೭೫,೫೭೭
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ಕುಮಕೂರು	ಒಟ್ಟು	೯೬೦.೮೭	೬೭,೭೯೭	೨,೯೦,೨೫೪	೧,೫೦,೨೭೨	೧,೩೯,೯೮೨
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೯೬೦.೮೭	೬೭,೭೯೭	೨,೯೦,೨೫೪	೧,೫೦,೨೭೨	೧,೩೯,೯೮೨
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ಗುಬ್ಬಿ	ಒಟ್ಟು	೧,೨೧೭.೯೫	೫೯,೧೮೨	೨,೪೪,೦೭೨	೧,೨೨,೮೭೬	೧,೨೧,೧೯೬
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೧,೨೧೭.೯೫	೫೯,೧೮೨	೨,೪೪,೦೭೨	೧,೨೨,೮೭೬	೧,೨೧,೧೯೬
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ತಿಪಟೂರು	ಒಟ್ಟು	೭೭೪.೭೧	೪೦,೬೨೪	೧,೬೩,೨೦೬	೮೧,೩೩೩	೮೧,೮೭೩
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೭೭೪.೭೧	೪೦,೬೨೪	೧,೬೩,೨೦೬	೮೧,೩೩೩	೮೧,೮೭೩
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ಕುರುವೇಕೆರೆ	ಒಟ್ಟು	೭೭೪.೧೭	೩೮,೫೫೨	೧,೫೪,೮೦೦	೭೬,೮೯೧	೭೭,೯೦೯
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೭೭೨.೯೨	೩೭,೮೪೧	೧,೫೨,೧೭೭	೭೫,೫೫೩	೭೬,೬೨೪
	ನಗರ	೧.೨೫	೭೧೧	೨,೬೨೩	೧,೩೩೮	೧,೨೮೫
ಆದಿತ್ಯಪಟ್ಟಣ	ನಗರ	೧.೨೫	೭೧೧	೨,೬೨೩	೧,೩೩೮	೧,೨೮೫
ಕುಣಿಗಲ್	ಒಟ್ಟು	೯೭೪.೭೫	೪೭,೬೪೮	೧೯೧,೬೨೮	೯೫,೪೮೫	೯೬,೧೪೩
	ಗ್ರಾಮೀಣ	೯೭೪.೭೫	೪೭,೬೪೮	೧೯೧,೬೨೮	೯೫,೪೮೫	೯೬,೧೪೩
	ನಗರ	೦.೦೦	-	-	-	-
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ (ಟಿ.ಎಮ್.ಸಿ)	ನಗರ	೫.೦೨	೫,೮೫೮	೨೩,೨೦೬	೧೧,೪೪೪	೧೧,೭೬೨
ಹುಳಿಯೂರು (ಸಿ ಟಿ)	ನಗರ	೪.೭೫	೩,೪೪೧	೧೪,೩೦೪	೭,೦೮೪	೭,೨೨೦
ಶಿರಾ (ಸಿ.ಎಮ್.ಸಿ)	ನಗರ	೧೨.೯೮	೧೨,೬೧೬	೫೭,೫೫೪	೨೯,೦೫೮	೨೮,೪೯೬
ಪಾವಗಡ (ಟಿ.ಎಮ್.ಸಿ)	ನಗರ	೬.೫೭	೬,೫೩೪	೨೮,೪೮೬	೧೪,೨೯೯	೧೪,೧೮೭

ಮಧುಗಿರಿ (ಟಿ.ಎಮ್.ಸಿ)	ನಗರ	೮.೦೦	೬,೯೩೮	೨೯,೧೫೯	೧೪,೫೮೪	೧೪,೫೭೫
ಕೊರಟಗೆರೆ (ಟಿ.ಪಿ.)	ನಗರ	೧.೨೦	೩,೭೪೫	೧೫,೨೬೫	೭,೬೦೦	೭,೬೬೫
ತುಮಕೂರು (ಸಿ.ಎಮ್.ಸಿ)	ನಗರ	೬೪.೨೭	೭೨,೩೦೦	೩,೦೨,೧೪೩	೧,೫೨,೯೨೫	೧,೪೯,೨೧೮
ಗುಬ್ಬಿ (ಟಿ.ಪಿ)	ನಗರ	೪.೩೮	೪,೫೦೬	೧೮,೪೪೬	೯,೨೨೬	೯,೨೨೦
ತಿಪಟೂರು (ಸಿ.ಎಮ್.ಸಿ)	ನಗರ	೧೦.೨೭	೧೪,೪೫೧	೫೯,೫೪೩	೨೯,೯೪೯	೨೯,೫೯೪
ತುರುವೇಕೆರೆ (ಟಿ.ಪಿ)	ನಗರ	೩.೭೭	೩,೫೪೯	೧೪,೧೯೪	೭,೦೫೯	೭,೧೩೫
ಆದಿತ್ಯಪಟ್ಟಣ (ಸಿ.ಟಿ)	ನಗರ	೧.೨೫	೭೧೧	೨,೬೨೩	೧,೩೩೮	೧,೨೮೫
ಕುಣಿಗಲ್ (ಟಿ.ಎಮ್.ಸಿ)	ನಗರ	೫.೬೮	೭,೯೧೧	೩೪,೧೫೫	೧೭,೩೧೮	೧೬,೮೩೭

ಆಧಾರ: ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಸೆನ್ಸಸ್ ಹ್ಯಾಂಡ್‌ಬುಕ್, ತುಮಕೂರು ೨೦೧೧. ಭಾರತೀಯ ಜನಗಣತಿ ೨೦೧೧ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿರಿಸ್ ೩೦ ಭಾಗ ೧೨-ಟಿ.ಪಿ.

- ಟೌನ್ ಪಂಚಾಯತ್, ಟಿ.ಎಂ.ಸಿ. - ಟೌನ್ ಮುನಿಸಿಪಲ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್, ಸಿ.ಟಿ. - ಸೆನ್ಸಸ್ ಟೌನ್, ಸಿ.ಎಂ.ಸಿ. - ಸಿಟಿ ಮುನಿಸಿಪಲ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್

ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಇತಿಹಾಸ

ಐದರಿಂದ ಹತ್ತನೇ ಶತಮಾನಗಳ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಹುತೇಕ ಪ್ರದೇಶವು ಗಂಗವಾಡಿಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಗಂಗ ವಂಶಸ್ಥರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿತ್ತು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗವು ೧೦ ಮತ್ತು ೧೧ ನೇ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬವಾಡಿಯ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ನೊಳಂಬರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿತ್ತು. ನೊಳಂಬರ ರಾಜಧಾನಿಯು ಈಗಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಮಡಕಶಿರಾ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಪೆಂಜೇರು ಅಥವಾ ಹೆಂಜೇರು ಆಗಿತ್ತು. ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ನಿಡಗಲ್ ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಕಂದಾಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಂಗರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗಂಗವಾಡಿ-೯೬,೦೦೦ ಎಂದು, ನೊಳಂಬರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಅಥವಾ ನೊಳಂಬವಾಡಿ-೩೨,೦೦೦ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂಬತ್ತನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ರಾಜ ವಂಶಸ್ಥರ ನಡುವೆ ವಿವಾದಗಳಾದವು. ನೊಳಂಬವಾಡಿ ರಾಜನು ಗಂಗರಾಜ ನೀತಿಮಾರ್ಗನ ತಂಗಿ ಜಯಬ್ಬೆಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾದನು ಮತ್ತು ಶಿರಾ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ರಾಣಿಯರಿಗೆ ನೀಡಿದನು. ಗಂಗರ ನಂತರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೊಯ್ಸಳರು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇಡೀ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ವಿನಯಾದಿತ್ಯ (೧೦೪೭-೧೧೦೦) ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ (೧೧೦೦-೧೧೫೨) ರಾಜರು ಗಂಗವಾಡಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಳಿದರು. ಆದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ನರಸಿಂಹನು (೧೧೫೨-೧೧೭೩) ಗಂಗವಾಡಿ ಮತ್ತು ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಎರಡೂ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಳಿದನು. ನಂತರ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ೧೪ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಆಗ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಾಳೇಗಾರರ ಪುಟ್ಟರಾಜ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹಾಗಲವಾಡಿ, ಹೊಳವನಹಳ್ಳಿ, ಮಧುಗಿರಿ ಮತ್ತು ನಿಡಗಲ್. ಬಿಜಾಪುರದ ಸೈನ್ಯವು ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ, ಈ ಪಾಳೇಗಾರರನ್ನು ಓಡಿಸಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉತ್ತರ ಭಾಗದ ಬಹುತೇಕ ಪ್ರದೇಶವು ಆದಿಲ್ ಶಾಹಿ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ನಂತರ ಮೊಗಲರು ಗೋಲ್ಕಂಡ ಮತ್ತು ಬಿಜಾಪುರವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಶಿರಾ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಶಿರಾ, ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ಹೊಸಪೇಟೆ ಮತ್ತು ಕೋಲಾರವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ-ಬಿಜಾಪುರ-ಬಲಘಾಟಿ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿ ಒಬ್ಬ ಸುಬೇದಾರ್ ಅಥವಾ ಫೌಜುದಾರನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗವು ಬಿಜಾಪುರ ಸರ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರಾದ ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ಅವರು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ೧೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಅಂತಿಮ ಭಾಗದ ವೇಳೆಗೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ತಾಲೂಕುಗಳು ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಭಾಗಗಳಾದವು. ೧೭೬೧ರಲ್ಲಿ ಹೈದರ್ ಆಲಿಯ ಆಕ್ರಮಣದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳೂ ಸಹ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ಭಾಗಗಳಾದವು.

ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಸೋಲಿನ ನಂತರ ಇಡೀ ಪ್ರದೇಶ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜ ಮೂರನೇ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ಅವರ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಂಗಳೂರು, ಮದ್ದಗಿರಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮ, ಮಂಜರಾಬಾದ್ ಮತ್ತು ನಗರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆರು ಘೌಜುದಾರಿಗಳಿದ್ದವು. ಈಗಿನ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮದ್ದಗಿರಿ ಘೌಜುದಾರಿಯ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ೧೮೩೪ ರಲ್ಲಿ ಈ ಆರು ಘೌಜುದಾರಿಗಳನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರು, ನಗರ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಗ್ರಾಮ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮರು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಯಿತು. ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ವಿಭಾಗ ರಚಿಸಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಈ ವಿಭಾಗದ ಕೇಂದ್ರವು ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿತ್ತು.

ಬ್ರಿಟೀಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೌರಿಂಗ್ ರವರನ್ನು ೧೮೬೨ರಲ್ಲಿ ಕಮಿಷನರ್ ಆಗಿ ನೇಮಿಸಲಾಯಿತು. ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಎಂಟು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಯಿತು. ತುಮಕೂರು ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯಾಯಿತು ಮತ್ತು ಆ ಎಂಟು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಗುಂಪು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಪ್ರತಿ ವಿಭಾಗವು ಒಬ್ಬ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಅವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರತಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಅವರನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ೧೮೭೯ರಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸಂಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ತರಲಾಯಿತು. ಕಮಿಷನರ್ ಅವರ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಇಡೀ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರೇ ಕಮಿಷನರ್ ಇದ್ದರು. ಪ್ರತಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಕಮಿಷನರ್ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಲಾಯಿತು. ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಕಮಿಷನರ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಅಮಲ್ದಾರರು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪವಿಭಾಗ ಮತ್ತು ತಾಲೂಕುಗಳ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದರು. ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ವಿಭಾಗವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ನಗರ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ನಂದಿದುರ್ಗ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ೧೮೬೬ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಶಿರಾ ತಾಲೂಕನ್ನು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲಾಯಿತು. ೧೮೭೯ ರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ೧೮೮೨ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಉಪ-ವಿಭಾಗವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ತರಲಾಯಿತು. ೧೮೮೬ರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದ ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕನ್ನು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ೨೨.೫ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಹುಳಿಯಾರು ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವಿದ್ದು, ಅದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೂದಿಹಾಳು ತಾಲೂಕಿನ ಆಡಳಿತದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ೧೮೮೬ರಲ್ಲಿ ಉಪತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದು, ಆ ಉಪತಾಲೂಕನ್ನು ಹುಳಿಯಾರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಹುಳಿಯಾರನ್ನು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನೊಂದಿಗೆ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ೧೮೭೦-೧೮೮೨ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೆ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಜಾರಿಗೆ ತಂದಾಗ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿರಾ, ತುಮಕೂರು, ಮದ್ದಗಿರಿ, ಕೊರಟಗೆರೆ, ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ, ಹೊನ್ನವಳ್ಳಿ, ಕುಣಿಗಲ್ ಮತ್ತು ಕಡಬ ತಾಲೂಕುಗಳಿದ್ದವು. ೧೮೮೧-೮೨ರಲ್ಲಿ ೨೨೦ ಹಳ್ಳಿಗಳಿದ್ದ ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕನ್ನು ವಿಭಜಿಸಲಾಯಿತು. ಕೊರಟಗೆರೆ ಹೆಸರಿನ ಉಪ-ತಾಲೂಕನ್ನು ಮದ್ದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ೧೪೦ ಹಳ್ಳಿಗಳಿದ್ದವು. ಉಳಿದ ೧೯೦ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕದ ತಾಲೂಕುಗಳಾದ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಿರಾ ಮತ್ತು ತುಮಕೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಿಗೆ, ಅಂದಿನ ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೆಲಮಂಗಲ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ ತಾಲೂಕುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಂದಿನ ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗೌರಿಬಿದನೂರು ತಾಲೂಕಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲಾಯಿತು. ಅದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತುರುವೇಕೆರೆಯನ್ನು ಹಳೆಯ ಕಡಬ ತಾಲೂಕಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಉಪತಾಲೂಕನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ೧೮೬೬ರವರೆಗೆ ಇಂದಿನ ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕನ್ನು ಕಡಬ ತಾಲೂಕೆಂದು ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕನ್ನು ಹೊನ್ನವಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

೧೯೧೫ರ ವೇಳೆಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಉಪ-ವಿಭಾಗಗಳು, ಎಂಟು ತಾಲೂಕುಗಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ಉಪತಾಲೂಕುಗಳಿದ್ದವು. ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕುಗಳು ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿ (ಡೆಪ್ಯೂಟಿ ಕಮಿಷನರ್) ಅವರ ನೇರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಮದ್ದಗಿರಿ ಉಪವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಮದ್ದಗಿರಿ, ಶಿರಾ, ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕುಗಳು ಮತ್ತು ಕೊರಟಗೆರೆ ಉಪತಾಲೂಕು ಸೇರಿದ್ದವು. ಗುಬ್ಬಿ, ತಿಪಟೂರು ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕುಗಳು ಹಾಗೂ ತುರುವೇಕೆರೆ

ಉಪತಾಲೂಕು ಸೇರಿ ಗುಬ್ಬಿ ಉಪವಿಭಾಗ ರಚನೆಯಾಗಿತ್ತು. ೧೯೨೨ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಜನರ ಮನವಿಯ ಹಾಗೂ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮದ್ದಗಿರಿ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಮಧುಗಿರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಡಲಾಯಿತು. ಕೊರಟಗೆರೆ ಉಪತಾಲೂಕನ್ನು ೧೯೨೪ರಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲಾಯಿತು. ೧೯೩೪ರಲ್ಲಿ ತುರುವೇಕೆರೆ ಉಪತಾಲೂಕನ್ನು ಒಂದು ತಾಲೂಕನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ೧೯೩೪ರ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರನ್ನು ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೊಸ ಉಪವಿಭಾಗ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಮಾರ್ಕೊನಹಳ್ಳಿ ಯೋಜನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಜಮೀನು ಪಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯದ ಒತ್ತಡ ಹಾಗೂ ಉಳಿದ ಉಪ-ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲಸದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತುಮಕೂರು ಉಪವಿಭಾಗವನ್ನು ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಗುಬ್ಬಿ ಉಪವಿಭಾಗವನ್ನು ರದ್ದುಪಡಿಸಲಾಯಿತು ಮತ್ತು ಡೆಮೈಟಿ ಕಮಿಷನರ್ ಅವರ ನೇರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಬ್ಬಿ, ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ತುಮಕೂರು ಉಪವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಅಂದಿನ ಗುಬ್ಬಿ ಉಪವಿಭಾಗದ ಉಳಿದ ತಾಲೂಕುಗಳಾದ ತಿಪಟೂರು, ತುರುವೇಕೆರೆ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತಿಪಟೂರು ಉಪ-ವಿಭಾಗ ರಚಿಸಲಾಯಿತು. ಮಧುಗಿರಿ ಉಪವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಂತ್ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಗಳ (ಪರರಾಜ್ಯ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳ ವಿಲೀನ) ಆದೇಶ, ೧೯೫೦ರ ಪ್ರಕಾರ ಅಂದಿನ ಮದ್ರಾಸ್ ರಾಜ್ಯದ ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಡಕಶಿರಾ ತಾಲೂಕಿನ ಸುಮಾರು ೬.೩ ಚದರ ಮೈಲಿಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಿರುವ ಜೋಡಿಗ್ರಾಮಗಳಾದ (ಈಗಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ) ಕೋಟಗಾರಲಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಸರ್ಜಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಲಾಯಿತು.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದ ನಂತರ ೧೯೫೬ರ ನವೆಂಬರ್ ಒಂದರಂದು ರಾಜ್ಯ ವಿಕೀಕರಣದಿಂದಾಗಿ ವಿಶಾಲ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯ ಉದಯವಾಯಿತು. ರಾಜ್ಯಗಳ ಪುನರ್ ವಿಂಗಡೀಕರಣ ಕಾಯ್ದೆ ೧೯೫೬ರ ಪ್ರಕಾರ ಅಂದಿನ ಬಾಂಬೆ, ಹೈದರಾಬಾದ್ ಮತ್ತು ಮದ್ರಾಸ್ ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಹಳೆ ಮೈಸೂರು ಪ್ರದೇಶದೊಡನೆ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ಆಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ೧೦ ರಿಂದ ೧೯ಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಕಂದಾಯ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಪುನರ್ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಹೊಸ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕಂದಾಯ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಪ್ರತಿ ವಿಭಾಗದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಕಮಿಷನರ್ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಬೆಂಗಳೂರು, ಕೋಲಾರ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಕಂದಾಯ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ೧೯೬೬ರ ಫೆಬ್ರವರಿ ಒಂದರಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲಬುರಗಿ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿ, ಅದರ ಬದಲಾಗಿ ಮೈಸೂರು ವಿಭಾಗದಿಂದ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರು ಕಂದಾಯ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಪ್ರಸ್ತುತ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಕಂದಾಯ ತಾಲೂಕುಗಳಿವೆ. ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಸದರಿ ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಮೂರು ಕಂದಾಯ ಉಪವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಪಟ್ಟಣಗಳು ಮತ್ತು ೨,೪೪೪ ಜನವಸತಿಯಿರುವ ಹಳ್ಳಿಗಳಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹೋಬಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತಿಗಳ ವಿವರವನ್ನು ಮುಂದೆ ನೀಡಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೩. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ತಾಲೂಕುವಾರು ಹೋಬಳಿಗಳ ವಿವರ

ತಾಲೂಕು	ಹೋಬಳಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ	ಹೋಬಳಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳು	ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ
ತುಮಕೂರು	೦೬	೧.ತುಮಕೂರು ೨.ಹೆಬ್ಬೂರು ೩.ಕೋರ ೪.ಗೋಳೂರು ೫.ಬೆಳ್ಳಾವಿ ೬.ಊರ್ಡಿಗರೆ	೪೧

ಗುಬ್ಬಿ	೦೬	೧.ಗುಬ್ಬಿ ೨.ಚಂದ್ರಶೇಖರಪುರ ೩.ಬೇಳೂರು ೪.ಹಾಗಲವಾಡಿ ೫.ನಿಟ್ಟೂರು ೬.ಕಡಬ	೩೩
ಕುಣಿಗಲ್	೦೬	೧.ಕುಣಿಗಲ್ ೨.ಎಡೆಯೂರು ೩.ಅಮೃತೂರು ೪.ಹುಲಿಯೂರುದುರ್ಗ ೫.ಕೊತ್ತಗರೆ ೬.ಹುತ್ತರಿದುರ್ಗ	೩೬
ತಿಪಟೂರು	೦೪	೧.ತಿಪಟೂರು ೨.ಕಿಬ್ಬನಹಳ್ಳಿ ೩.ನೋಣವಿನಕೆರೆ ೪.ಹೊನ್ನವಳ್ಳಿ	೨೬
ತುರುವೇಕೆರೆ	೦೪	೧.ತುರುವೇಕೆರೆ ೨.ದಂಡಿನಶಿವರ ೩.ಮಾಯಸಂದ್ರ ೪.ದಬ್ಬೇಘಟ್ಟ	೨೬
ಮಧುಗಿರಿ	೦೬	೧.ಮಧುಗಿರಿ ೨.ದೊಡ್ಡೇರಿ ೩.ಮಿಡಿಗೇಶಿ ೪.ಇಟಗದಿಬ್ಬನಹಳ್ಳಿ ೫.ಕೊಡಿಗೇನಹಳ್ಳಿ ೬.ಪುರವರ	೩೯
ಶಿರಾ	೦೫	೧.ಶಿರಾ ೨.ಕಳ್ಳಂಬೆಳ್ಳಿ ೩.ಬುಕ್ಕಾಪಟ್ಟಣ ೪.ಹುಲಿಕುಂಟೆ ೫.ಗೌಡನಗರೆ	೩೬
ಕೊರಟಗರೆ	೦೪	೧.ಕೊರಟಗರೆ ೨.ಚನ್ನರಾಯನದುರ್ಗ ೩.ಹೊಳವನಹಳ್ಳಿ ೪.ಕೋಳಾಲ	೨೩
ಪಾವಗಡ	೦೪	೧.ಪಾವಗಡ ೨.ನಿಡಗಲ್ಲು ೩.ಹೊಸಕೋಟೆ ೪.ನಾಗಲಮಡಿಕೆ	೩೩
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೦೫	೧.ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ೨.ಶೆಟ್ಟಿಕೆರೆ ೩.ಕಂದಿಕೆರೆ ೪.ಹಂದಿನಕೆರೆ ೫.ಹುಳಿಯಾರು	೨೮

ನೈಸರ್ಗಿಕ ವಿಭಾಗಗಳು

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭೂಭಾಗಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ. ನದಿ ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟಗಳಂತಹ ಯಾವುದೇ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಇತರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ. ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳು ಮತ್ತು ಗಿಡಮರಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ಭಾಗಗಳು ಏರುತಗ್ಗಿನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಮತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಮರಗಳಿವೆ. ತುಮಕೂರು ನಗರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸುಂದರ ತಾಣವಿದ್ದು ಸಾಕಷ್ಟು ಗಿಡಮರಗಳಿರುವ ಕಣಿವೆ ಹಾಗೂ ಕೃಷಿಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಹಸಿರು ಪ್ರದೇಶಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟದಿಂದ ಇರುವ ಎತ್ತರವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದಲ್ಲಿ ಶಿರಾ ಮತ್ತು ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕುಗಳು ಮಾತ್ರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳ ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಎತ್ತರವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೪: ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಇರುವ ಎತ್ತರದ ವಿವರಗಳು (ಮೀಟರುಗಳಲ್ಲಿ)

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು	ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರ ಅಡಿಗಳಲ್ಲಿ	ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಎತ್ತರ ಮೀಟರ್.ಗಳಲ್ಲಿ
೧	ತುಮಕೂರು	೨,೬೬೯	೮೧೩.೫
೨	ಮಧುಗಿರಿ	೨,೩೮೯	೭೨೮.೧
೩	ಕೊರಟಗೆರೆ	೨,೪೫೦	೭೪೭.೭
೪	ಶಿರಾ	೨,೧೬೦	೬೫೮.೩
೫	ಪಾವಗಡ	೨,೦೮೨	೬೩೪.೫
೬	ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೨,೫೯೬	೭೯೧.೨
೭	ಗುಬ್ಬಿ	೨,೫೪೪	೭೭೫.೪
೮	ತಿಪಟೂರು	೨,೭೮೩	೮೪೮.೨
೯	ತುರುವೇಕೆರೆ	೨,೬೪೩	೮೦೫.೫
೧೦	ಕುಣಿಗಲ್	೨,೫೫೪	೭೭೮.೫

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ, ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸುಮಾರು ಉದ್ದನೆಯ ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ (schist) ಸಿ(ಶಿ)ಸ್ಪ್ಲೆ ಪಟ್ಟಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ವಿಸ್ತರಣೆಯಾಗಿದ್ದು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಧಾರವಾಡ ಶಿಸ್ಟ್‌ಗಳ ಕೇಂದ್ರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೂರ್ವ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಡಿದಾದ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಬಂಡೆಗಳ ಬೆಟ್ಟಗಳಿವೆ. ಇವು ಕರ್ನಾಟಕದ ನವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಗಳ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ವಿಸ್ತರಣೆಯಾಗಿದ್ದು 'ಕ್ಲೋಸ್‌ಪೆಟ್' ಗ್ರಾನೈಟುಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಅವುಗಳ ಸರಾಸರಿ ಅಗಲ ಸುಮಾರು ೨೦ ಮೈಲಿಗಳು(೩೨ ಕಿ.ಮೀ.). ಈ ಬೆಟ್ಟಗಳು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆ ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಗುಂಪಿನ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಮಧುಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸಮಾನಾಂತರದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸಾಲು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದು ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಇವು ಪಾವಗಡ, ಮಧುಗಿರಿ, ಕೊರಟಗೆರೆ ಮತ್ತು ತುಮಕೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತರದ ಭಾಗದ ಮುಖಾಂತರ ಹಾದು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಎರಡನೇ ಸಾಲಿನವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಶಿಸ್ಟೋಸ್ ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿರಾ ಮತ್ತು ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕುಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾದು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಂಪಿದೆ.

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿನ ಸಾಲು ಬೆಟ್ಟಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಪಾವಗಡದ ಕಾಮನದುರ್ಗ (೩,೫೩೪ ಅಡಿ -೧,೦೨೨ ಮೀ.) ಮತ್ತು ನಿಡಗಲ್ಲು (೩,೨೬೯ ಅಡಿ-೧,೧೪೮.೨೦ ಮೀ.) ನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿವೆ ಹಾಗೂ ಮಿಡಿಗೇಶಿದುರ್ಗ (೩,೪೦೯ ಅಡಿ-೧,೦೩೯ ಮೀ.) ದಿಂದ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲು ಬೆಂಗಳೂರು ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಮತ್ತು ರಾಮನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಶ್ಚಿಮದ ಮೂಲಕ ಹಾದುಹೋಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಈ ಸಾಲನ್ನು ಶಿವಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಸಾವನದುರ್ಗ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸಾಲು ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳೆಂದರೆ ಮಧುಗಿರಿ ದುರ್ಗ (೩,೯೩೦ ಅಡಿ-೧,೧೯೨.೮೬ ಮೀ.), ಚನ್ನರಾಯನದುರ್ಗ (೩,೨೩೪ ಅಡಿ-೧,೧೩೮ ಮೀ.), ಕೊರಟಗೆರೆ (೨,೮೮೫ ಅಡಿ-೮೭೯.೩೫ ಮೀ.), ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ (೩,೮೯೬ ಅಡಿ-೧,೧೮೨.೫ ಮೀ.), ಹುತ್ತಿದುರ್ಗ (೩,೨೦೮ ಅಡಿ-೧,೧೩೦ ಮೀ.) ಮತ್ತು ಹುಲಿಯೂರು ದುರ್ಗ (೨,೨೨೧ ಅಡಿ-೮೪೫ ಮೀ.). ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿರುವ ಬೆಟ್ಟದ ಶ್ರೇಣಿಯು, ಕಡಿಮೆ ಎತ್ತರದ ಬೆಟ್ಟಗಳಾಗಿದ್ದು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಿಬ್ಬಿನಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತಿರದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಕೊರಟಗೆರೆಯಿಂದ ತಿಪಟೂರಿಗೆ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವ ರೇಖೆಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಪ್ರದೇಶವು ಕಾವೇರಿ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಮತ್ತು ಉತ್ತರಕ್ಕಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾನದಿ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಬಹುದು. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಲು ಉತ್ತರ ಪಿನ್‌ಕಾನಿ ನದಿಯ ಜಲಾನಯನದ ಪಶ್ಚಿಮದ ತುದಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೫ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿವರ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ತಾಲೂಕಿನ ಹೆಸರು	ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು	ಬೆಟ್ಟದ ಎತ್ತರ (ಸಮುದ್ರ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಅಡಿಗಳಲ್ಲಿ)	
			ಅಡಿಗಳಲ್ಲಿ	ಮೀಟರ್ ಗಳಲ್ಲಿ
೧.	ತುಮಕೂರು	ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗ	೩,೮೯೬	೧,೧೮೨.೫
		ರಾಮದೇವರ ಬೆಟ್ಟ	೩,೮೮೧	೧,೧೮೨.೯
		ಮಂದರಗಿರಿ	೨೫೬೦	೭೮೦.೩
೨.	ಮಧುಗಿರಿ	ಸೀತಕಲ್ಲು ಬೆಟ್ಟ	೨,೨೪೫	೧,೦೧೯.೬
		ಮಧುಗಿರಿ ದುರ್ಗ	೩,೯೩೦	೧,೧೯೨.೮
		ಮಿಡಿಗೇಶಿ ದುರ್ಗ	೩,೪೦೯	೧,೦೩೯.೧
		ದೊಡ್ಡನಾರಮಂಗಲ	೩,೧೦೧	೯೪೫.೨
೩.	ಕೊರಟಗೆರೆ	ಬ್ಯಾಲೈ	೨,೯೧೩	೮೮೨.೯
		ಚನ್ನರಾಯನದುರ್ಗ	೩,೨೩೪	೧,೧೩೮.೧
		ಕೊರಟಗೆರಿ	೨,೮೮೫	೮೭೯.೩
೪.	ಪಾವಗಡ	ಸಿದ್ದರ ಬೆಟ್ಟ	೨,೬೫೦	೮೦೨.೨
		ಕಾಮನದುರ್ಗ	೩,೫೩೪	೧,೦೨೨.೨
		ನಿಡಗಲ್ ಬೆಟ್ಟ	೩,೨೬೯	೧,೧೪೮.೨
		ಪಾವಗಡ	೩,೦೧೨	೯೧೮.೧
೫.	ತಿಪಟೂರು	ವೈ.ಎನ್.ಹೊಸ ಕೋಟೆ	೨,೬೨೦	೮೧೩.೮
		ಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ	೩,೧೨೫	೧,೦೪೧.೨
೬.	ಕುಣಿಗಲ್	ಚೌಡನಹಳ್ಳಿ	೨,೬೬೫	೮೧೨.೩
		ಹುತ್ತಿದುರ್ಗ	೩,೨೦೮	೧,೧೩೦.೨
		ಹುಲಿಯೂರು ದುರ್ಗ	೨,೨೨೧	೮೪೫.೬
		ಹೇಮಗಿರಿ	೩,೦೮೩	೯೩೯.೨
		ರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಬೆಟ್ಟ	೨,೯೯೨	೯೧೩.೫

ದಕ್ಷಿಣದ ತಾಲೂಕುಗಳು ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥಳಗಳಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು ಮತ್ತು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲ್ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಿಡ ಮರಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶಾಲವಾದ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವಿದೆ.

ನದಿಗಳು

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಪುಟ್ಟ ನದಿಗಳು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹರಿಯುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಣಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಶಿಂಷಾ ಮತ್ತು ಜಯಮಂಗಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ನದಿಗಳು. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿಂಷಾ ನದಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಕಾವೇರಿ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಜಯಮಂಗಲಿ ನದಿಯು ಸಹ ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪ್ರಥಮ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವಾಯವ್ಯಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿದು, ನಂತರ ಪಶ್ಚಿಮದ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹರಿವನ್ನು ಉತ್ತರದ ಕಡೆ ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ಹಾಗೂ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಪೆನ್ನಾರ್ ನದಿಯನ್ನು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಗಳು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳಿಗಳೂ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಕಾವೇರಿ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ನದಿಗಳ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕೂಡುಗರೆ (ಏಣು-ridge line) ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಏಣು ರಾಜ್ಯದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹಾದುಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೬: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ ಅಥವಾ ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಪ್ರಮುಖ ನದಿಗಳ ವಿವರ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ನದಿ/ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು	ನದಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ	ತಾಲೂಕು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನದಿ ಹರಿಯುವ ದೂರ
೧	ಜಯಮಂಗಲಿ	ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ (ಉತ್ತರ)	ತುಮಕೂರು (೮ ಮೈಲಿಗಳು -೧೨.೯ ಕಿ.ಮೀ.) ಕೊರಟಗೆರೆ ಮತ್ತು ಮಧುಗಿರಿ (೩೨ ಮೈಲಿಗಳು-೫೧.೫ ಕಿ.ಮೀ.)
೨	ಶಿಂಷಾ	ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ (ದಕ್ಷಿಣ)	ತುಮಕೂರು (೧೨.೫ ಮೈಲಿಗಳು-೨೮.೨ ಕಿ.ಮೀ.) ಗುಬ್ಬಿ (೨೧ ಮೈಲಿಗಳು- ೩೩.೮ ಕಿ.ಮೀ.) ತುರುವೇಕೆರೆ (೮.೫ ಮೈಲಿಗಳು- ೧೩.೬ ಕಿ.ಮೀ.) ಕುಣಿಗಲ್ (೧೫ ಮೈಲಿಗಳು- ೨೪ ಕಿ.ಮೀ.)
೩	ಸುವರ್ಣಮುಖಿ-ಅ	ಚನ್ನರಾಯನದುರ್ಗ	ಕೊರಟಗೆರೆ (೧೫ ಮೈಲಿಗಳು- ೨೪ ಕಿ.ಮೀ.)
	ಸುವರ್ಣಮುಖಿ-ಬ	ಚನ್ನರಾಯನದುರ್ಗ	ಶಿರಾ, ಮಧುಗಿರಿ (೧೦೦ ಕಿ.ಮೀ.)
೪	ಗರುಡಾಚಲ	ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ (ಆಗ್ನೇಯ)	ಕೊರಟಗೆರೆ
೫	ಉತ್ತರ ಪಿನಾಕಿನಿ	ಚನ್ನಕೇಶವಬೆಟ್ಟ (ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂದಿದುರ್ಗದ ವಾಯವ್ಯ ಭಾಗದಿಂದ)	ಪಾವಗಡ

ಜಯಮಂಗಲಿ: ಜಯ ಮತ್ತು ಮಂಗಲಾ ಎಂಬ ಎರಡು ನದಿಗಳು ಸೇರಿ ಜಯಮಂಗಲಿ ಎಂದಾಗಿರುವ ಈ ನದಿಯು ಪೆನ್ನಾರ್ ನದಿಯ ಉಪನದಿಯಾಗಿದೆ. ಮಂಗಲಾ ನದಿಯು ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಂಗಲಾ ಮೂಲವನ್ನುವ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ದುರ್ಗದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಜಲದಗೊಂಡಿ ಎಂಬ ಗಿರಿಕಂದರದಲ್ಲಿರುವ ಜಯತೀರ್ಥವು ಜಯ ನದಿಯ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ನದಿಗಳು ದುರ್ಗದ ತಪ್ಪಲಿನ ಇರಕಸಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಜಯಮಂಗಲಿ ನದಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ನದಿಯು ಕೊರಟಗೆರೆ ಮತ್ತು ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಹೊಳವನಹಳ್ಳಿಯ ಸಮೀಪ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬರುವ ಗರುಡಾಚಲ ನದಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ರಾಂಪುರದ ಹತ್ತಿರ ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಬರುವ ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ನದಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಒಡಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಈ ನದಿಯು ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಗಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಪಿನಾಕಿನಿ ನದಿಯ ಜೊತೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ನದಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಪಿಲಬಾವಿಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಈಗ ಕೊಳವೆಬಾವಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಮರಳು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ

ನದಿಯು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳು ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಗೆ ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ತೀತಾದ ಹತ್ತಿರ ಜಲಾಶಯ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಶಿಂಷಾ: ಇದು ಕಾವೇರಿಯ ಉಪನದಿ. ಇದನ್ನು ಶಿಂಷೂಷ, ಕದಂಬ ಮತ್ತು ಕಡಬಕೊಳ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು. ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ ಈ ನದಿ ನೈಋತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಡಬಾ ಕೆರೆಯಾಗಿದೆ. ನಂತರ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಕಲ್ಲೂರಿನ ಸಮೀಪ ನಾಗಾಹಳ್ಳದ ಜೊತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತುರುವೇಕೆರೆ ಕೆರೆಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ, ಕುಣಿಗಲ್ ಕೆರೆಯಿಂದ ಬರುವ ನಾಗಿಣಿ ನದಿಯ ಜೊತೆಗೂಡುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಹುಲಿಯೂರು ದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಪಶ್ಚಿಮ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಗೆ ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಕೋನಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪ ಜಲಾಶಯ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಸುಮಾರು ೧೧,೦೦೦ ಎಕರೆಗಳಾಗಿವೆ.

ಸುವರ್ಣಮುಖಿ: ತುಮಕೂರಿನ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ನದಿಗಳು ಇರುವುದು ಅಪರೂಪವಾದರೂ ಸತ್ಯದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪೂರ್ವ ಭಾಗದ ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವ ಭಾಗದ ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ನದಿಯು ಜಿಲ್ಲೆಯ ತುಮಕೂರು, ಕೊರಟಗೆರೆ ಮತ್ತು ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳ ಮೂಲಕ ಸುಮಾರು ೨೫ ಕಿ.ಮೀ.ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನದಿಯಾಗಿದೆ. ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಒಂದು ಹೊಳೆ ಮತ್ತು ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಕೊಳಕಲ್ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಗಮಿಸುವ ದೊಡ್ಡಹಳ್ಳ ಹೊಳೆಗಳು ರಾಮಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿ ಸೇರುವ ಮೂಲಕ ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ನದಿಯು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಯು ಕ್ಯಾಸವಾರ ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿ ಜಯಮಂಗಲಿ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ನದಿಯು ವೇದಾವತಿ ನದಿಯ ಉಪನದಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ನದಿಯು ಹಲವಾರು ಹೊಳೆಗಳ ಸಂಗಮದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದದ್ದು ಕೊರಟಗೆರೆ ಚನ್ನರಾಯದುರ್ಗದಿಂದ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಬದಮದ್ದನಹಳ್ಳಿಯ ಬಳಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಈ ಹೊಳೆಯು ಕೊರಟಗೆರೆ ಮತ್ತು ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳ ಮೂಲಕ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರ ಪ್ರವಹಿಸಿ ಮದಲೂರು ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿ ಶಿರಾ ತಾಲೂಕನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಅದಲೂರು ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿ ಶಿರಾ ತಾಲೂಕಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ದೊಡ್ಡಹಳ್ಳದ ನೀರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಸೆಟ್ಟಿಕೆರೆ ಬಳಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಚಿಕ್ಕ ತೊರೆಯು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಹರಿದುಬರುವ ಕಿರುತೊರೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಚಿಕ್ಕತೊರೆಗೆ ಬೋರನಕಣಿವೆ ಬಳಿ ಅಣೆಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ೧೮೮೮-೧೮೯೨ ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ೬೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯ ಒದಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಂತರ ಈಶಾನ್ಯಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಈ ನದಿಗೆ ಶಿರಾ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಣಸಹಳ್ಳಿ ಬಳಿ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಹರಿದುಬರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಸುವರ್ಣಮುಖಿ ಹೊಳೆಯ ಕವಲನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಿರಿಯೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ವೇದಾವತಿ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಯ ಒಟ್ಟು ಹರಿವು (ಹೊಳೆಗಳ ಹರಿವನ್ನು ಸೇರಿ) ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಕಿ.ಮೀ.

ಗರುಡಾಚಲ: ಇದು ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಹೊಳವನಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪ ಜಯಮಂಗಲಿ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ ಪಿನಾಕಿನಿ: ಉತ್ತರ ಪೆನ್ನಾರ್ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುವ ಈ ನದಿ ಚಿಕ್ಕಬಳ್ಳಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂದಿಬೆಟ್ಟದ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಚನ್ನಕೇಶವ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕೆಲವು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ ಹಾದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕನೇ ಮೂರು ಭಾಗ ಈ ನದಿಯ ಜಲಾನಯನ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಇದು ತಾಲೂಕಿನ ಆಗ್ನೇಯ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪೆನುಗೊಂಡ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ ಹರಿದು, ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನ ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪೆಂಡಿ ಜೀವಿ ಬಳಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಸುಮಾರು ಒಂಬತ್ತು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ ಹರಿದು ಅನಂತಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಕುಮದ್ವತಿ ಅಥವಾ ಕುಂದೆರು: ಈ ನದಿಯು ಬೆಂಗಳೂರು ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಾಕಳದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಗಮಿಸಿ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಗೌರಿಬಿದನೂರು ಮತ್ತು ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯ ಆಚೆ ಉತ್ತರ ಪಿನಾಕಿನಿ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ.

ನಾಗಿಣಿ: ಕುಣಿಗಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯಿಂದ ಉಗಮಿಸುವ ನಾಗಿಣಿಯು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಆರು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ಸಂಚರಿಸಿ ನಂತರ ಹನುಮಾಪುರದ ಹತ್ತಿರ ಶಿಂಷಾ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ೧೯೦೧ರಲ್ಲಿ ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ಸಂಕಾಪುರದ ಹತ್ತಿರ ಈ ನದಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಂದು ಅಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಸುಮಾರು ೬೦೦ ಎಕರೆಗಳಷ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಅಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ಈ ನದಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ಮಂಗಳದ ಸಮೀಪ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಿಲುಮೆಗಳು: ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಶಾನ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಐದಾರು ದಶಕಗಳ ಹಿಂದೆ ಚಿಲುಮೆಗಳಿಂದ ನೀರಾವರಿ ಆಗಿರುವ ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂ ಪ್ರದೇಶವಿತ್ತು. ಈ ಚಿಲುಮೆಗಳನ್ನು ತಲಪರಿಗೆ ಅಥವಾ ಹರಿಯುವ ಬಾವಿಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು. ತಲಪರಿಗೆಗಳು ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಕೆಲವು ತಲಪರಿಗೆಗಳು ಕೊರಟಗೆರೆ ಮತ್ತು ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಬಿಜವರ, ಸಿದ್ಧಾಪುರ, ಚೇಳನಹಳ್ಳಿ, ಹಂಪಾಪುರ, ಮಿಡಿಗೇಶಿ ಮತ್ತು ಬಡ್ಡಿಹಳ್ಳಿಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳ ಒಳಗೆ ಅಥವಾ ಕೆರೆ ಏರಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೋಡಿ ಕಾಲುವೆಗಳ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ತಲಪರಿಗೆಗಳಿದ್ದವು. ನದಿ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಗೋಡು ಮಣ್ಣಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಒಳಗೆ ಅಥವಾ ಕೆರೆಕಟ್ಟಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳ ಕೋಡಿ ಕಾಲುವೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತೋಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂತಹ ತಲಪರಿಗೆಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದ ಜಮೀನಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಿ ಕೃಷಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ತಲಪರಿಗೆಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ತಲಪರಿಗೆಗಳು ಒಣಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಈಗಲೂ ಕೆಲವು ತಲಪರಿಗೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ನೀರನ್ನು ಕೃಷಿಗೆ ಬಳಸುವುದನ್ನು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು (ವಿವರಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೪ ನೋಡಿ).

ಭೂ ವಿಜ್ಞಾನ

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭಾರತದ ಪರ್ಯಾಯ ದ್ವೀಪದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಭೂ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಭಾರತದ ಪರ್ಯಾಯ ದ್ವೀಪದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಆರ್ಕಿಯನ್ ಸಂಕೀರ್ಣದ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಭೂ ಪ್ರದೇಶದ ಭೂ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಾಕಷ್ಟು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಹರಳು ಶಿಷ್ಟಗಳು, ಗ್ರಾನೈಟ್ ನೀಸಸ್ (Granite gneisses) ಮತ್ತು ನವ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಆರ್ಕಿಯನ್ ಸಂಕೀರ್ಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಲಾರಚನೆಗಳಿವೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹರಳು ಸಿ(ಶಿ)ಸ್ಥಿಗಳು ಆರ್ಕಿಯನ್ ಸಂಕೀರ್ಣದ ಅತ್ಯಂತ ಪುರಾತನ ಧಾರವಾಡ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಶಿಸ್ಟ್ ಪಟ್ಟಿಯ ದಕ್ಷಿಣದ ವಿಸ್ತರಣೆಯಾಗಿವೆ. ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರ ಶಿಸ್ಟ್ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿದೆ. ನೀಸಿಕ್ ಸಂಕೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ಟಿನ ಅನೇಕ ತುಂಡುಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ತುಂಡು ಶಿಸ್ಟ್‌ಗಳು ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡಿವೆ ಮತ್ತು ಈ ಶಿಸ್ಟ್‌ಗಳ ತುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ (Patches) ಬೃಹತ್ತಾದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ ಹುಲಿಯೂರುದುರ್ಗದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿದೆ. ಉಳಿದ ಶಿಸ್ಟು ತುಂಡುಗಳ ಪೈಕಿ ಎರಡು ತುಂಡುಗಳು ಒಂದು ಚದರ ಮೈಲಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇವೆ. ಒಂದು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ತಿಪ್ಪಸಂದ್ರ ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮೀಪವಿದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ತುಂಡು ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಬಿದಲೋಟಿ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪವಿದೆ.

ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾದುಹೋಗುವ ಶಿಸ್ಟ್ (Schist) ಪಟ್ಟಿಯು ಬಾಣಸಂದ್ರದ ಸಮೀಪ ಪಶ್ಚಿಮ ಹಾಗೂ ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಡೆಗೆ ಸುಮಾರು ೨೦ ರಿಂದ ೨೫ ಮೈಲಿಗಳವರೆಗೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಾಚನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಶಿಸ್ಟ್‌ಗಳ ಕಿರಿದಾದ ಈ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜೈಟ್ ಶಿಸ್ಟುಗಳು, ಅಭ್ರಕವಿರುವ ಶಿಸ್ಟುಗಳು, ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜೈಟ್ (Quartzites) ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣಯುಕ್ತ ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜೈಟ್‌ಗಳಿವೆ. ಬೆಳ್ಳಾರ ಮತ್ತು ಬುಕ್ಕಾಪಟ್ಟಣ ಗ್ರಾಮಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬೆಳ್ಳಾರದ ಹತ್ತಿರ ಶಿಸ್ಟ್ ಪಟ್ಟಿಯ ಒಳಗೆ ಮಸೂರ ಆಕಾರದ ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಗುಡ್ಡೆಗಳಿವೆ. ಇವು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಂತರ

ವಿಧಾನದ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳು. ಇವು ಹರಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪುಟ್ಟ ಒಳಸುರಿಗಳಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಬೆಳ್ಳಾರದಲ್ಲಿನ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಯ ಸಮೀಪ ಸ್ತಂಭದ ಆಕಾರವಿರುವ ರಚನೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡಗುಣಿಯ ಸಮೀಪವಿರುವ ಶಿಸ್ತುಪಟ್ಟಿಯ ಭಾಗಗಳು ಗಸಿಗಟ್ಟಿಕೆಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ್ಸಿಬರಿತಗೊಂಡ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಹಾಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ತು ಮಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಕೆಲವು ಶಿಲಾರಚನೆಯನ್ನು ರಾಸಾಯನಿಕ ಮತ್ತು ಖನಿಜಾಂಶಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಗೆ ಒಡ್ಡಿದಾಗ ಶಿಲಾ ರಚನೆಯಾಗುವಾಗ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಗಸಿಗಟ್ಟಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದೃಢಗೊಂಡಿದೆ.

ನೀಸಿಕ್ ಸಂಕೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಿಸ್ತುಗಳ ತೆಳುವಾದ ತುಂಡು ಭಾಗಗಳು ಪುನರಾವರ್ತಿತಗೊಂಡ ರೂಪಾಂತರತೆಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ವಿಸ್ತರಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ತುಂಡುಭಾಗಗಳು ಒಂದು ಚದರ ಮೈಲಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇವೆ. ಚದುರಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಶಿಸ್ತುಗಳ ತುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ತಾಗಿರುವ ಒಂದು ಭಾಗ ಹುಲಿಯೂರುದುರ್ಗದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಸುಮಾರು ೨೦ ಚದರ ಮೈಲಿಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಹೊಂದಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಬಿದಲೋಟಿ ಮತ್ತು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ತಿಪ್ಪಸಂದ್ರದ ಸಮೀಪವಿರುವ ಎರಡು ಪುಟ್ಟ ಶಿಸ್ತಿನ ತುಂಡುಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ ಮತ್ತು ಡೈಆಪ್ಸೈಡ್ (diopside), ಹೈಪರ್ಸ್ಟೀನ್ (hypersthene), ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ರಕ್ತಶಿಲೆಗಳು, ಕ್ಲೋರೈಟ್ (chlorite), ಸಿಲಿಮನೈಟ್ (sillimanite) ಮತ್ತು ಕುರಂದ (ಕೊರಂಡಮ್—corundum) ಗಳಂತಹ ನವ ಖನಿಜಗಳಿರುವ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ಶಿಲಾವಿಧಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಅಶುದ್ಧ ಆರ್ಜಿಲೈಟ್ (Argyllite) ಗಸಿಗಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡಿರುವ ಶಿಲಾವಿಧಗಳೆಂದು ಮತ್ತು ನೈಸಿಕ್ ಸಂಕೀರ್ಣದಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ಶಿಸ್ತುಗಳ ಉಳಿಕೆಗಳೆಂದು ಇವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಾನೈಟುಗಳು ಮತ್ತು ನೀಸಸ್‌ಗಳು (Granite and Gneisses): ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿಯ ಕಿರಿದಾದ ಶಿಸ್ತು ಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಹುಲಿಯೂರುದುರ್ಗ, ಕುಣಿಗಲ್ ಮತ್ತು ಕೊರಟಗೆರೆಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ವಿರಳವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಿಸ್ತಿನ ತುಂಡು ಭಾಗಗಳ ಸುತ್ತ ನೀಸಿಕ್ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗವು ಗ್ರಾನೈಟ್ ನೀಸಸ್ ಸಂಕೀರ್ಣಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದು, ಇವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯ ದ್ವೀಪದ ನೀಸ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗುಂಪೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ನೀಸಿಕ್ ಸಂಕೀರ್ಣವು ನಾಲ್ಕು ಸಂಯೋಜಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ

(೧) ನೀಸಸ್‌ನ ಪಟ್ಟೆಗಳು, (೨) ಗ್ರಾನೈಟ್ ನೀಸಸ್, (೩) ನೀಸಿಕ್ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಮತ್ತು ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಗಳು, (೪) ಗ್ರಾನೊ ಡೈ ಒರೋಟ್ಸ್, ಡೈಒರೈಟ್ಸ್ (granodiorites) ಅಂತರ-ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಡೈಒರೈಟ್ಸ್‌ಗಳು (diorites) ಮತ್ತು ಇತರೆ ವಿಧಗಳು

ಈ ನೀಸಿಕ್ ಸಂಕೀರ್ಣದ ಉಗಮದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದಾದಲ್ಲಿ, ಪಟ್ಟೆಗಳಿರುವ ನೀಸಸ್‌ಗಳು ಸಂಯೋಜಕ ಸರಣಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಪುರಾತನ ಶಿಲೆಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಗಸಿಗಟ್ಟಿದ ಬದಲಾದ ಮತ್ತು ಆಮ್ಲೀಯ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಅಂತರ್ಪದರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಗುಂಪುಗಳು. ಗ್ರಾನೈಟ್ ನೀಸಸ್‌ನ ಬಹುತೇಕ ಭಾಗಗಳು ಪುರಾತನ ಶಿಲೆಗಳ ಗ್ರಾನೈಟೀಕೃತ ಹಂತಗಳೆಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಹಂತಗಳು ಬಹುತೇಕ ಆರ್ಜಿಲೈಟ್‌ಗಳು, ಗ್ರಿಬ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ವಾಟ್ಸೈಟ್‌ಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ನೀಸಿಕ್ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಗಳು ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡ ಮತ್ತು ಗಾಢ ಹಾರ್ನಬ್ಲೆಂಡಿಕ್ ಶಿಸ್ತುಗಳ ಮತ್ತು ಗ್ರಾನುಲೈಟ್‌ಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ಶಿಲಾಪಾಕದ ಒಳನುಗ್ಗುವಿಕೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊರಬಂದ ರಸಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಮಾಗದ ಮೇಲ್ನುರವಿಕೆಯ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ನೀಸಿಕ್ ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಗಳ ಬಂಡೆಗಳು ಆಗ ಶಿಲಾಪಾಕದಿಂದ ನುಂಗಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇವು ಬೃಹತ್ ಗಾತ್ರದ ಉದ್ದನೆಯ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ರಚನೆಯಾಯಿತೋ ಅಥವಾ ವಿಸ್ತಾರ ಪ್ರದೇಶವಾದ ಪರ್ಯಾಯ ದ್ವೀಪದ ನೀಸಸ್‌ನ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಘಟಕಗಳಾಗಿ ರಚನೆಯಾದವೋ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಇಲ್ಲ.

'ಕ್ಲೋಸೆಟ್' ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಗಳು (Closepet Granite): ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೂರ್ವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಕಡೆ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳ ಕಿರಿದಾದ ಶ್ರೇಣಿ ಇದ್ದು ಇವು ಯುವ ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಈ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒರಟಾದ ಹರಳುಗಳಿರುವ ಸಾಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಫಿರಿಟಿಕ್ (porphyritic) ಶಿಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇವು ಉತ್ತರದ ವಿಸ್ತರಣೆಯ ಯುವ 'ಕ್ಲೋಸೆಟ್- ಗ್ರಾನೈಟ್‌ಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮೊದಲಿಗೆ ರಚನೆಯಾದ ಎಲ್ಲ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯ ಖನಿಜಗಳು

ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರು (Iron Ore): ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆಯ ಹೆಮಟೈಟ್ ಅದಿರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಉತ್ತರದ ಹುಳಿಯಾರು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕಿನ ದೊಡ್ಡಗುಣಿ ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಹತ್ಯಾಳು ಬೆಟ್ಟದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಹಂಚಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಾರಕುರ್ಚಿ, ಕೊಂಡಿ, ದೊರೆಗುಡ್ಡ, ಶಿವಸಂದ್ರ, ತೀರ್ಥಪುರ, ಹೊನ್ನೆಬಾಗಿ, ಸೊಂದೇನಹಳ್ಳಿ, ರಜತಾದ್ರಿಪುರ, ಕೆಂಕೆರೆ, ಯರೆಕಟ್ಟೆ, ಮೂಡಲಪಾಳ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಭಾರತದ ಭೂವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆ ೨೦೦೬ರ ಪ್ರಕಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೨.೦೮ ಮಿಲಿಯನ್ ಟನ್‌ಗಳಷ್ಟು ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರು ಲಭ್ಯವಿರುವುದಾಗಿ ವರದಿಯಾಗಿದೆ.

ಕಲ್ಕಾರು - ಅಸ್ಬೆಸ್ಟಸ್ (Asbestos) (ಆಂಫಿಬೋಲ್ ವಿಧ): ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹುಲಿಯಾರು ಹತ್ತಿರ ಮತ್ತು ಹೊನ್ನಮಾಚನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ಏರಿಯಿಂದ ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಕಿಲೋಮೀಟರುಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಆಂಫಿಬೋಲೈಟಿನ ಪುಟ್ಟ ಸೆರಗುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕಾರು ದೊರಕುತ್ತದೆ.

ಕುರಂದ-ಕರಂಡಮ್ (Corundum): ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದುವರೆವಿಗೆ ಕರಂಡಮ್‌ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರವಾದ ಸರ್ವೆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮಧುಗಿರಿ, ಪಾವಗಡ, ಕುಣಿಗಲ್ ಮತ್ತು ಶಿರಾ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕರಂಡಮ್ ಖನಿಜವಿರುವ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಾತೃಶಿಲೆಗಳ ವಿಘಟಿತ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾದ ಹರಳುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆಂಫಿಬೋಲೈಟಿಕ್ ಶಿಸ್ತುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಟುಗಳಾಗಿ ಕರಂಡಮ್ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕೊರಟಗೆರೆಯ ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿ ಬೂದು ಕರಂಡಮ್ ಫೆಲ್ಸ್ಪಾತಿಕ್ (felspathic) ಎಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕೊರಟಗೆರೆಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರವಾಸಿ ಮಂದಿರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಕರಂಡಮ್ ನಿಕ್ಷೇಪವಿದೆ. ಹುಲಿಯಾರು ದುರ್ಗದ ಬಂಡಿಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕರಂಡಮ್ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನ ಪಳವಳ್ಳಿಯ ಸಮೀಪ ಕರಂಡಮ್ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಿಪ್ಪಸಂದ್ರ ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕರಂಡಮ್‌ನ ಬಿಡಿ ಹರಳುಗಳು ಉಗಮವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜೇಡಿಮಣ್ಣು (ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ತ ಶ್ರೀಮಂತವಾಗಿರುವ ಜೇಡಿ): ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಾರಕುರ್ಚಿ, ಮಸ್ಕೊಂಡಿ ಮತ್ತು ಜಾನೆಹರಗಳಲ್ಲಿನ ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಗಣಿಗಳ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ಕಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಮೃದು ಮತ್ತು ಜಾರುವ ಅನುಭವ ನೀಡುವ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು ದೊರಕಿದೆ. ಆರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಈ ಜೇಡಿಯು ಪೊಟ್ಯಾಶ್ ಅಂಶವನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಪಿಂಗಾಣಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಬಳಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಜೇಡಿಯು ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಂದಾಗಬಹುದಾದ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಮುಖತೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿಲ್ಲ.

ಫೆಲ್ಡ್‌ಸ್ಪ್ಯಾರ್ (Feldspar): ಇದು ಅಧಿಕವಾಗಿ ವಿವರಣೆಗೊಂಡಿರುವ ಖನಿಜ. ಆದರೆ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಲಾಭದಾಯಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಈ ಖನಿಜವನ್ನು ಪಿಂಗಾಣಿ ಮತ್ತು ಕುಂಬಾರಿಕೆ ಕೈಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪೆಗ್ಮಟೇಟ್ ಸಾಲುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಫೆಲ್ಡ್‌ಸ್ಪ್ಯಾರ್ ಖನಿಜವಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿನ್ನ: ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಬೆಣಚು ಚಾಚುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿರುವ ಚಿನ್ನ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಬೆಳ್ಳಾರದ ಸಮೀಪ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಣಚು ಚಾಚು ಮತ್ತು ಮಾತೃಶಿಲೆ ಕೂಡುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನವು ಹರಳುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೯೫ ಮೈಲಿಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಾರ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿ ಪ್ರದೇಶವಿದೆ. ಬೆಳ್ಳಾರ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಪೂರ್ವ-ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿ ಇದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಆರಿಫೆರಸ್ (auriferous) ರಚನೆಯು ಬೃಹತ್ತಾದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅಗ್ನಿಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಬೂದು ಸ್ತಂಭದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಹುತೇಕ ಬೆಣಚು ಚಾಚುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನವು ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಗಣಿ ಮತ್ತು ಭೂವಿಜ್ಞಾನ ಇಲಾಖೆಯು ಬೆಳ್ಳಾರದ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಳವಾದ ಕಾಮಗಾರಿ ಕೈಗೊಂಡಿದೆ. ಬೆಳ್ಳಾರದ

ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತರ-ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆ ಒಂಬತ್ತರಿಂದ ಹತ್ತು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಜನಹಳ್ಳಿಯಂತಹ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ನಿಕ್ಷೇಪಗಳಿವೆ. ಅಜ್ಜನಹಳ್ಳಿ ಪ್ರದೇಶದ ೧೦೦ ರಿಂದ ೩೦೦ ಅಡಿ ಆಳದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಖನಿಜವಿರುವುದು ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ.

ಪದ್ಮರಾಗ (ಗಾರ್ನೆಟ್): ಹಸಿರು ಪದ್ಮರಾಗಗಳು ಕುಣಿಗಲ್ ತಾಲೂಕಿನ ಬಂಡಿಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪ ಕಂಡು ಬಂದಿವೆ. ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡ ಅಭ್ರಕ ಶಿಸ್ತುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮರಾಗಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿ.

ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು: ಶಿಸ್ತು ಪ್ರದೇಶದ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವು ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಳದಿ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಇರುವ ಜೇಡಿ ಸಂಗ್ರಹಗಳ ಜೊತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕಿನ ದೊಡ್ಡಗುಣಿ ಸಮೀಪ ಸುಣ್ಣ ಕಲ್ಲಿನ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ನಿಕ್ಷೇಪವಿದೆ. ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪಶ್ಚಿಮ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಿಸ್ತು ಪಟ್ಟಿಯ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಇವು ಶುದ್ಧ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಿಲಿಸೀಯಸ್ ಮತ್ತು ಡೊಲೊಮೈಟಿಕ್ ವಿಧಗಳಿವೆ. ಮ್ಯಾಂಗ್ನೀಸಿಯಮ್ ವಿಧಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೇಣಚು ಸಾಲುಗಳ ಜೊತೆ ಮಿಶ್ರಣಗೊಂಡಿವೆ ಮತ್ತು ಇವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವು ಮತ್ತು ರಚನಾ ರಹಿತವಾಗಿವೆ.

ಕಾವಿ ಮಣ್ಣು-ಓಕ್ಸ್: ಜೇಡಿ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಕ್ಸೈಡ್‌ನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಳದಿಯಿಂದ ಕಂದು ಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ಕೆಂಬಣ್ಣದವರೆಗಿನ ವಿವಿಧ ಬಣ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವಿ ಮಣ್ಣು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮ್ಯಾಂಗನೀಕ್ಯೂಟ್ ಜೇಡಿ ಶಿಸ್ತುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹಳದಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಓಕ್ಸ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಜಾಣೆಹಾರನ ಸಮೀಪ ಸುಮಾರು ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ಖನಿಜ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ.

ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ (Manganese) ಗಣಿಗಳು: ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲ ನಂತರ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಖನಿಜ ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್. ಇದನ್ನು ಸ್ಟೀಲ್ ಮತ್ತು ಫೆರೊ-ಅಲಾಯ್ (ferro-alloy) ಕೈಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್‌ನ್ನು ಫೆರೊ-ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಟೀಲ್ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಿಸ್ತು ಪಟ್ಟಿಯ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಗಣಿಗಳಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಳಕಂಡ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. (೧) ಜಾನೆಹಾರನ ನೈಋತ್ಯದಲ್ಲಿ (ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು) (೨) ಹೊನ್ನೆಭಾಗೆಯ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ (೩) ದೊರೆಗುಡ್ಡದ ಪ್ರದೇಶ (೪) ಸೊಂಡನಹಳ್ಳಿಯ ಈಶಾನ್ಯದಲ್ಲಿ (೫) ಕಾರಕುರ್ಚಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ (ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕು) (೬) ಹತ್ಯಾಳು ಸುತ್ತಮುತ್ತ (೭) ಶಿವಸಂದ್ರ ಮತ್ತು ಕೊಂಡಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ (೮)ಕುದುರೆ ಕಣಿವೆ ರಾಜ್ಯ ಅರಣ್ಯದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ.

ಬೇಣಚು (ಕ್ವಾರ್ಟ್ಸ್ - Quartz): ಪಿಂಗಾಣಿ ಮತ್ತು ಲೋಹದ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಬೇಣಚನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಖನಿಜವನ್ನು ಕಟ್ಟಡ ಹಾಗೂ ರಸ್ತೆ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಸುವರು. (೧) ಉಣಕೆರೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ (ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕು) (೨)ಕೊರಟಗೆರೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ (೩)ದೊಡ್ಡಗುಣಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ (ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕು) ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಣಚು ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಿಲಿಮನೈಟ್ (Sillimanite): ಇದು ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಮ್‌ನ ಸಿಲಿಕೇಟ್ ಖನಿಜ. ಇದನ್ನು ಸ್ಪಾರ್ಕ್ ಪ್ಲಗ್ ಮತ್ತು ಅಧಿಕ ವೋಲ್ಟೇಜ್ ನಿರೋಧಕ ವಸ್ತುಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವರು. ಲಿಸಿಮನೈಟ್ ರಿಪ್ರಾಕ್ಟರಿಗಳನ್ನು ಸಿಮೆಂಟ್, ಪಿಂಗಾಣಿ ಮತ್ತು ಗಾಜಿನ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವರು. ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನ ಪೊಲೇನಹಳ್ಳಿಯ ಸಮೀಪವಿರುವ ಕಾರ್ಡಿವಿಟಿಮಿಕ ನೀಸರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ೨" ರಿಂದ ೪" ಉದ್ದದ ಸಿಲಿಮನೈಟ್ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೇ. ಐದರಷ್ಟು ಸಿಲಿಮನೈಟ್‌ನ ಸರಾಸರಿ ಲಭ್ಯತೆಯಿದೆ.

ಸಿಲ್ವರ್ ಮರಳು: ಸುಲಭವಾಗಿ ಪುಡಿಯಾಗುವ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಶುದ್ಧ ಬೇಣಚು ಹರಳುಗಳನ್ನು 'ಸಿಲ್ವರ್ ಮರಳು-ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಅದರ ಪರಿಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಗಾತ್ರದ ಸಣ್ಣ ಪುಡಿಯ ಗುಣವಿರುವುದರಿಂದ ಸಿಲ್ವರ್ ಮರಳನ್ನು ಫ್ಯೂಸು ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಹತ್ಯಾಳ ಮತ್ತು ದೊರೆಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೊಂಡಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆದ್ದು ಕಾಣುವ ಬಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ವರ್ ಮರಳು ಲಭ್ಯವಿದೆ.

ಬಳಪದ ಕಲ್ಲು (ಸ್ವಿಅಟೈಟ್—Steatite ಸೋಪ್‌ಸ್ಟೋನ್ Soapstone): ಸೋಪ್‌ಸ್ಟೋನ್ ಅಥವಾ ಸ್ವಿಅಟೈಟ್ ಅನ್ನು ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆ, ರಬ್ಬರ್ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯ ಸಾಧನಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವರು. ಇದು ತುರುವೇಕೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ಕಾಡೆಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪವಿರುವ ಭೂ ಏಣ ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಬೀರಸಂದ್ರ ಸಮೀಪ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ವರ್ಮಿಕ್ಯುಲೈಟ್ Vermiculite (ಅಭ್ರಕವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಂಡು ಕಾಯಿಸಿ ಸ್ವಂಜನಂತೆ ಉಬ್ಬಿಸಿದ ಮತ್ತು ಶಾಖ ನಿರೋಧಕವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಿಲಿಕೇಟ್ ಖನಿಜ):ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನ ನಾಗಲಮಡಿಕೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿ ಕುರಂದದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಮಿಕ್ಯುಲೈಟ್ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ಣ ಲಭ್ಯತೆಯು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ವರ್ಮಿಕ್ಯುಲೈಟ್‌ನ ಹೊಸ ಸಂಗ್ರಹಗಳ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಸರ್ವೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಕಟ್ಟಡ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯದ ಶಿಲೆಗಳು: ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಳದಿ ಹಾಗೂ ಪಾರಿಸೈರೇವಿಕ್ ವಿಧದ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸೌಂದರ್ಯದ ಶಿಲೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಬಳಸುವರು. ತುರುವೇಕೆರೆ ಟ್ರಾಪ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗಾಢ ಆಂಪಿ ಬೊಲ್ಟೈಟುಗಳನ್ನು ಸೌಂದರ್ಯದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಇದು ಉತ್ತಮವಾದ ಕಪ್ಪು ಹೊಳಪನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೂದು ಮತ್ತು ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಹರಳಿರುವ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳು ಲಭ್ಯವಿದ್ದು ಸೌಂದರ್ಯದ ಶಿಲೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇವು ಉತ್ತಮ ಹೊಳಪನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಅರಣ್ಯ ಸಂಪತ್ತು

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಶುಷ್ಕ ವಲಯದಡಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿಶ್ರ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಅನೇಕ ಗಿಡಮರಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವುದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಚಾಂಪಿಯನ್ ವಿಧಾನವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಉಷ್ಣ ವಲಯದ ಒಣ ಉದರಲೆಯ ಮುಳ್ಳುಕಾಡಿನ ಸರಣಿಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ೨೦೦೯ರ ಭಾರತೀಯ ಅರಣ್ಯ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣಾ ವರದಿಯಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಅರಣ್ಯ ಹೊದಿಕೆ ೫೫,೨೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರುಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ ಪ್ರಮಾಣದ ಅರಣ್ಯ ೬,೨೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರುಗಳು, ತೆರೆದ ಅರಣ್ಯ ಹೊದಿಕೆ ೪೯,೦೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರುಗಳು ಇದಲ್ಲದೆ ೨೧,೯೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರುಗಳ ಪೊದೆ ಕಾಡಿರುವುದಾಗಿ ವರದಿಯಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಹುಪಾಲು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಚದುರಿದಂತೆ ೪೧೭ ತಾಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಭೂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶ ಶೇ. ೧೦.೪೨ ರಷ್ಟಿದೆ. ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಧ್ಯಮ ದಟ್ಟಣೆಯ ಕಾಡುಗಳು ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ, ಬುಕ್ಕಾಪಟ್ಟಣ, ಹುಲಿಯೂರುದುರ್ಗ ಮತ್ತು ಹುತ್ತರಿದುರ್ಗದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಗಡಸು ಮತ್ತು ಕಡಿಮೆ ಗುಣಮಟ್ಟದ್ದಾಗಿದೆ. ಸಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಪೋಷಕದಾಯಕವಾದ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಹ್ಯೂಮಸ್ (Humus - ಸಾವಯವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಳೆತು, ಸೇರಿರುವ ಮಣ್ಣುಗೊಬ್ಬರ) ಮಣ್ಣು ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಕೂಡ ಕಡಿಮೆ (ಸರಾಸರಿ ೬೮೯ ಮಿ.ಮೀ.) ಇರುವುದರಿಂದ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಎತ್ತರದ ಮರಗಳುಳ್ಳ ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯ ಸಸ್ಯವರ್ಗ ಪೊದೆ, ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿ ಹಾಗೂ ಕಡಿಮೆ ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯುವ ಮರಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮರಗಳ ಕಾಂಡ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಂಟುಗಳಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಎತ್ತರ ೨೫ ಅಡಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕ್ವಾರ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಲಿ (Acacia) ಮತ್ತು ಈಜಲು (Toddy) ಮರಗಳಿವೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಟ್ಟ ಗುಡ್ಡಗಳ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ, ಸಣ್ಣ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಮೀಸಲು ಅರಣ್ಯ, ಸಂರಕ್ಷಿತ ಅರಣ್ಯ, ಗ್ರಾಮ ಅರಣ್ಯಗಳು ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೯೦,೪೬೫.೯೪ ಹೆ.ನಷ್ಟಿದೆ. ಈ ಅರಣ್ಯಗಳು ಸುಮಾರು ೧೪೨ ತಾಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಹೋಗಿವೆ. ಅವರ್ಗೀಕೃತ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧೯,೯೬೪.೨೪ ಹೆ. ಇದ್ದು ೨೭೫ ತಾಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಹೋಗಿದೆ. ಈ ಅಂಕಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೧,೧೦,೪೩೦.೧೮ ಹೆ.ನಷ್ಟಿದೆ.

ಉದುರೆಲೆ ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಎರಡು ವಿಧಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು:

(೧) ಉನ್ನತ ವರ್ಗದ ಒಣ ಉದುರೆಲೆ ಕಾಡು. ಮಧುಗಿರಿ ರಾಜ್ಯ ಅರಣ್ಯ ವಲಯ, ಬುಕ್ಕಾಪಟ್ಟಣ, ತಿಮ್ಮಪುರ, ಮಂಚಲದೊರೆ, ಹುಲಿಯೂರುದುರ್ಗ, ದೇವರಾಯನ ದುರ್ಗ ರಾಜ್ಯ ಅರಣ್ಯಗಳು ಈ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಈ ಮರಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಮರಫಾವಣಿಗಳಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪ್ರಮುಖ ಜಾತಿಯ ಮರಗಳೆಂದರೆ ಜಾಲಾರಿ (*Shorea talura*), ದಿಂಡಿಗ (*Anogeissus latifolia*), ಹೊನ್ನೆ (*Pterocarpus marsupium*), ಕರಿಮತ್ತಿ (*Terminalia tomentosa*), ಅಳಲೆ (*Terminalia chebula*), ತೊರೆಮತ್ತಿ (*Terminalia arjuna*), ಹುಣಿಸೆ (*Tamarindus indica*), ತೇಗ (*Tectona grandis*), ಶ್ರೀಗಂಧ (*Santalum album*), ಬಾಗೆ (*Albizia lebbek*), ಚಿಲಕದೂಪ (*Boswellia serrata*), ಮರಡಿ (*Buchnania angustalin*), ತಾರೆ (*Terminalia bellerica*) ಇತ್ಯಾದಿ.

(೨) ಕೆಳವರ್ಗದ ಒಣ ಉದುರೆಲೆ ಕಾಡು. ಈ ರೀತಿಯ ಅರಣ್ಯಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪಾವಗಡ, ಮಧುಗಿರಿ ಮತ್ತು ಶಿರಾ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸಸ್ಯವರ್ಗ ಕುರುಚಲು ಮುಳ್ಳುಕಂಟಕಗಳಾಗಿದ್ದು ಅತ್ಯಧಿಕ ಬಿಸಿಲ ರುಳವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು ಬದುಕುಳಿಯುವ ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಈ ಅರಣ್ಯಗಳ ಪ್ರಧಾನ ಸಸ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಕಗ್ಗಲಿ (*Acacia catechu*), ಪಾಲೆ (*Wrightia*), ಕಾರೆ (*Canthium parviflorum*), ಬಂದ್ರೆ, ತಂಗಡಿ (*Cassia auriculata*), ಹೊಂಗೆ (*Pongamia pinnata*), ಕಕ್ಕೆ (*Cassia fistula*), ಚುಚ್ಚಲು, ತೂಪ್ಪ (*Diospyros pruriens*), ಸೀತಾಫಲ (*Annona squamosa*), ಜಾಲಿ, ಈಚಲು (*Phoenix sylvestris*) ಇತ್ಯಾದಿ.

೧೯೯೯-೨೦೦೦ ದಲ್ಲಿ ಹರೀಶ್ ಆರ್. ಭಟ್ ಮತ್ತವರ ತಂಡ ನಡೆಸಿದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೦೭ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಪೈಕಿ ಔಷಧೀಯ ಗುಣವುಳ್ಳ ೬೦ ಕುಟುಂಬಗಳ ೧೬೭ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ಸಸ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧,೦೦೦ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಸಸ್ಯ ಪ್ರಭೇದಗಳಿವೆ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾನಿ ಸೋಮಶೇಖರ್ ವರದಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜ್ಯದ ಸುಮಾರು ಶೇ. ೨೭ ರಷ್ಟು ಸಸ್ಯವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು, ಪೂರ್ವ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದ ಶೇ. ೭ ರಷ್ಟು ಸಸ್ಯ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಸಸ್ಯ ಪ್ರಭೇದಗಳು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ೧,೦೦೦ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಸಸ್ಯ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿರುವುದು ೧೪೦ ಸಸ್ಯ ಕುಟುಂಬಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯಾ ಬಾಹುಳ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಹತ್ತು ಕುಟುಂಬಗಳು ಹೀಗಿವೆ : ೧) ಹುರುಳಿ ಕುಟುಂಬ-೮೫ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ೨) ಕನಕಾಂಬರ ಕುಟುಂಬ-೩೧ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ೩) ಬತ್ತದ ಕುಟುಂಬ-೭ ಪ್ರಭೇದಗಳು; ೪) ಕಾಫಿ ಕುಟುಂಬ-೩೦ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ೫) ಸೇವಂತಿಗೆ ಕುಟುಂಬ- ೩೮ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ೬) ಸಿಹಿಗಣಸು ಕುಟುಂಬ-೨೫ ಪ್ರಭೇದಗಳು ೭) ನೆಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬ-೩೬ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ೮) ಎಕ್ಕ ಕುಟುಂಬ-೨೫ ಪ್ರಭೇದಗಳು, ೯) ತುಂಗೆ ಹುಲ್ಲು ಕುಟುಂಬ-೩೧ ಪ್ರಭೇದಗಳು; ೧೦) ತುಂಬೆ ಕುಟುಂಬ-೨೩ ಪ್ರಭೇದಗಳು.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆರ್ಕಿಡ್ ಪ್ರಭೇದಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹ್ಯಾಬಿನೇರಿಯಾ, ಜಿಯೋಡೋರಮ್ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಂಡಾದ ಎರಡು ಆರ್ಕಿಡ್ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಮತ್ತು ಮರದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಎರಡು ಪರಾವಲಂಬಿ ಆರ್ಕಿಡ್ ಪ್ರಭೇದಗಳ ಸಿದ್ಧರಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾಗಿರುವ ಸುಮಾರು ೮೦ ಅಪರೂಪ ಹಾಗೂ ವಿನಾಶದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ೨೦ ಸಸ್ಯಗಳು ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಇವು: ಜಾಲಾರಿ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ರಕ್ತ ಚಂದನ, ಹೊನ್ನೆ, ಮಾಕಳಿ ಬೇರು, ಗೊಡ್ಡೀಚಲು, ಬಿಲ್ಲಪತ್ತೆ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ, ಗೌರಿಹೂ ಬಳ್ಳಿ, ಮೂರೆಲೆ ಹೊನ್ನೆ, ಕಾಡು ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಬಳ್ಳಿ, ಮಂಜಿನ ಮಣಿ, ವಾಯುವಿಳಂಗ ಮತ್ತು ಕಾಡು ಕೊತ್ತಂಬರಿ. ಅರಣ್ಯ ಇಲಾಖೆಯ ದಾಖಲೆಗಳು ತಿಳಿಸುವ ಹಾಗೂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಇತರ ವನ್ಯನಿಲೆಗಳಿಂದ ಸುಮಾರು ೭೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಅರಣ್ಯ ಉಪ ಉತ್ಪನ್ನಗಳು ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ತೀವ್ರತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುವ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದರೆ ನೆಲ್ಲಿ, ತಾರೆ, ಅಳಲೆ, ಹುಣಿಸೆ, ಮಾಕಳಿಬೇರು, ಮರಡಿ, ಬಿಲ್ಲ, ಬಿಕ್ಕೆ, ಬೇಲ, ದಿಂಡಲು ಅಂಟು, ಚಿಲ್ಲ, ಕಕ್ಕೆ, ಮಧುನಾನಿಶಿ, ತೂಪರೆ, ಹೊಳೆಮತ್ತಿ, ಶಶಾವರಿ, ವಾಯುವಿಳಂಗ, ಅಂಚಿಕಡ್ಡಿ, ದಿಂಡಲು, ಶೀಗೆ, ನೇರಳೆ, ಚುಚ್ಚಲು ಮತ್ತು ಬೂರುಗದ ಮೊಗ್ಗು, ತಂಗಡಿ ಮತ್ತು ಕಕ್ಕೆಯನ್ನು ಚರ್ಮ ಹದ ಮಾಡಲು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಕುಲ

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಕುಲವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಇಲ್ಲ. ವನ್ಯಜೀವಿ ತಜ್ಞರು, ಪಕ್ಷಿ ತಜ್ಞರು ಕೆಲವು ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದುಂಟು. ಜಿಲ್ಲೆ ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರಡಿ, ಚಿರತೆ, ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು, ಕಡವೆ, ಕಾಡುಹಂದಿ, ಮೊಲ, ತೋಳ, ಮುಂಗುಸಿ, ಕತ್ತೆಕಿರುಬ ಮುಂತಾದ ಸಸ್ತನಿಗಳು ಜೀವಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕೃಷ್ಣಮೃಗಗಳು ಮಧುಗಿರಿಯ ಮೈದನಹಳ್ಳಿ, ತಿಪಟೂರಿನ ಕೊನೆಹಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ.

ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಾಶದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಳದಿ ಕಂಠದ ಪಿಕ್ಕಳಾರ (ಎಲ್ಲೋ ತ್ರೋಟೆಡ್ ಬುಲ್ಬುಲ್-yellow throated bulbul) ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವು ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳ ಕುರುಚಲು ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಕೆಟ್ ಟೈಲ್ಡ್ ಡ್ರಾಂಗೊ greater racket-tailed drongo (*Dicrurus paradiseus*), ನವಿಲು, ಗಿಳಿ, ಕೋಗಿಲೆ, ರಣಹದ್ದು, ಡೇಗೆ, ಗರುಡ, ಹದ್ದು, ಮರಕುಟುಕ, ನೀಲಕಂಠ, ಗೌಜುಗ, ಕಾಡುಕೋಳಿ, ನೀರುಕೋಳಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಪಕ್ಷಿತಜ್ಞರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಒಂದೆರಡು ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಸಳೆಗಳಿರುವುದು ವರದಿಯಾಗಿದೆ. ನಾಗರ, ಕೊಳಕು ಮಂಡಲ, ಬಳೆಬಡಕ, ಇಂಡಿಯನ್ ಲಿಟಲ್ ವೈಪರ್ (ಕಲ್ಲು ಹಾವು) ನಂತಹ ವಿಷದ ಹಾವುಗಳು ಮತ್ತು ವಿಷವಲ್ಲದ ಕೆರೆಹಾವು, ಹಸಿರು ಹಾವು, ಕಟ್ಟುಹಾವು, ನೀರುಹಾವುಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಊಸರವಳ್ಳಿ, ಉಡ, ಹಾವುರಾಣಿ, ಓತಿಕೃತ ಮುಂತಾದ ಸರೀಸೃಪಗಳು ಅರಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೃಷಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ನದಿ, ಕೆರೆ, ಕೊಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಮೀನುಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಚಿಟ್ಟಿಯಾದ ಸರ್ದನ್ ಬರ್ಡ್ ವಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೇ ಅತೀ ದೊಡ್ಡ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಟ್ಲಾಸ್ ಪತಂಗ ದೇವರಾಯನದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯಿತಿ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಸಸ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಕುಲ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವ ಜನತಾ ಜೀವ ವೈವಿಧ್ಯ ದಾಖಲೀಕರಣ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಇದುವರೆವಿಗೆ ಹತ್ತು ಜೀವವೈವಿಧ್ಯ ದಾಖಲಾಗಿವೆ. ಔಷಧಿವನ, ಮೂಲಿಕಾವನಗಳನ್ನು ದೇವರಾಯನದುರ್ಗ, ಸಿದ್ದರಬೆಟ್ಟ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಕುಲ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣಗಳೆಂದರೆ ಕೆರೆಗಳು ಒಣಗಿರುವುದು, ಮಳೆಯ ಏರುಪೇರು, ಪಾರ್ಥೇನಿಯಂ ದಾಳಿ, ಸೌದೆಗಾಗಿ ಬೇಲಿ, ಗಿಡಗಂಟಿಗಳನ್ನು ಸವರುವುದು, ಬೆಂಕಿ ಹಾಕುವುದು, ಗಣಿಗಾರಿಕೆ, ರಸ್ತೆಗಳ ಅಗಲೀಕರಣ, ಅರಣ್ಯಗಳ ಒತ್ತುವರಿ, ಏಕ ಬೆಳೆ ಪದ್ಧತಿ, ರಾಸಾಯನಿಕಗಳ ಹೇರಳ ಬಳಕೆ, ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ ಔಷಧಿಗಳಿಗಾಗಿ ಅನಧಿಕೃತ ಸಂಗ್ರಹ, ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೫,೮೯,೨೧೬ ದನಕರುಗಳಿವೆ. ಕುರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೦,೬೭,೭೧೯, ಮೇಕೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೫,೧೭,೭೬೩. ಬಹುಪಾಲು ಸಂಖ್ಯೆಯ ದನ, ಕುರಿ, ಮೇಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಮೇಯಲು ಬರುತ್ತವೆ.

ಭೂ ಸಂಪತ್ತು: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶ ೧೦.೬೫ ಲಕ್ಷ ಹೆಕ್ಟೇರುಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ೪೫.೨ ಸಾವಿರ ಹೆ. ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಟ್ಟು ಭೂ ಪ್ರದೇಶದ ಶೇ. ೧೦.೫೨ ರಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದಿರುವ ಭೂಮಿ ೧,೫೧,೨೪೧ ಹೆ.ನಷ್ಟಿದೆ. ಸುಮಾರು ೬೦,೯೬೦ ಹೆ. ನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬಾರಿ ಬಿತ್ತನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ೬,೨೪,೩೮೧ ಹೆ.ನಷ್ಟು ಕೃಷಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬಂಜರು ಭೂಮಿ ೬೨,೬೪೨ ಹೆ. ಇದೆ. ಖಾಯಂ ಗೋಮಾಳ ೭೬,೪೫೩ ಹೆ., ವೃಕ್ಷ ತೋಪುಗಳು ೨೧,೦೩೩ ಹೆ. ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿವೆ. ಹೀಗೆ ಸುಮಾರು ೧,೬೦,೧೨೮ ಹೆ. ನಷ್ಟು ಭೂಮಿ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶದ ಶೇ. ೧೪.೯ ರಷ್ಟು ಭೂಮಿ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ೮೯,೦೦೦ ಹೆ. ಭೂಮಿ ಬೀಳಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶದ ಶೇ. ೮.೪ ರಷ್ಟಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶದ ಶೇ. ೫೮.೩ ರಷ್ಟು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ೬.೫೮ ಲಕ್ಷ ಹೆ. ಬಿತ್ತನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ನಿವ್ವಳ ಸಾಗುವಳಿ ಪ್ರದೇಶ ೬.೧೭ ಲಕ್ಷ ಹೆ. ಆಗಿದ್ದು ೬೦,೯೬೦ ಹೆ. ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬಾರಿ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಳೆಯ ಸಾಂದ್ರತೆ ೧೦೬.೬ ಆಗಿದೆ.

ನೀರಾವರಿ: ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿವ್ವಳ ನೀರಾವರಿ ಪ್ರದೇಶ ೧೫೬.೯ ಸಾವಿರ ಹೆ. ಆಗಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ ಶೇ. ೮೦.೭ ರಷ್ಟು ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳಿಂದಾಗಿದೆ (೧,೬೫,೩೦೨ ಹೆ.) ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳು ಶೇ. ೧೫.೧ ರಷ್ಟು ನೀರಾವರಿ (೨೨,೪೩೯ ಹೆ.) ಯನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತವೆ. ತೆರೆದ ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಶೇ. ೧.೩ ರಷ್ಟು (೧,೫೪೭ ಹೆ.) ನೀರಾವರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೮೬.೭ ಕಿ.ಮೀ. ಉದ್ದದ ಕಾಲುವೆಗಳ ಜಾಲವಿದ್ದು ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು ೪೧೯೯ ಹೆ. ನಷ್ಟು ನೀರಾವರಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಜಾನುವಾರು: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೫,೨೩,೭೨೭ ಜಾನುವಾರುಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೫,೮೯,೨೨೬ ದನಕರುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗಿದೆ. ಸ್ಥಳೀಯ ದನಕರುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೪,೪೮,೦೩೬ ಇದೆ. ಮಿಶ್ರತಳಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧,೪೧,೧೯೦, ಎಮ್ಮೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೨,೪೧,೯೦೭ ಇದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಕುರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೦,೬೭,೭೧೯ ಆಗಿದೆ. ಸ್ಥಳೀಯ ತಳಿ ಕುರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೧೦,೬೧,೧೩೨ ಇದ್ದರೆ, ಮಿಶ್ರತಳಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೬,೫೬೫ ಇದೆ. ೨೨ ವಿದೇಶಿ ಕುರಿಗಳಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಮೇಕೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೫,೧೭,೭೬೩ ಇದೆ. ಕೋಳಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೭,೧೧,೨೭೩ ಆಗಿದೆ. ೭೫೩೧ ಸ್ಥಳೀಯ ಹಂದಿ ತಳಿಗಳನ್ನು ೧೪೪ ಮಿಶ್ರತಳಿ ಮತ್ತು ೪೩ ವಿದೇಶಿ ಹಂದಿ ತಳಿಗಳನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೪೩೧೫ ಟನ್ ಗಳಷ್ಟು ಜಾನುವಾರು ಮೇವು, ೧,೧೭೬,೦೬ ಸಾವಿರ ಟನ್ ಹಾಲು, ೧೪,೪೯೬.೭೧ ಲಕ್ಷ ಕೆ.ಜಿ. ಮೊಟ್ಟೆ, ೧,೨೩,೫೧೯.೧೯ ಲಕ್ಷ ಕೆ.ಜಿ. ಉಣ್ಣೆ, ೩೩೮.೪೨ ಸಾವಿರ ಟನ್ ಮಾಂಸ, ೧೭,೩೪೭.೪೭ ಟನ್ ಮೀನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಇದೆ.

ಆರ್ಥಿಕತೆ: ಡಾ. ಡಿ.ಎಂ. ನಂಜುಂಡಪ್ಪ ವರದಿಯಂತೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ೧೦ ತಾಲೂಕುಗಳ ಪೈಕಿ ಮಧುಗಿರಿ, ಶಿರಾ, ಪಾವಗಡ, ಗುಬ್ಬಿ ಮತ್ತು ಕುಣಿಗಲ್ ಅತ್ಯಂತ ಹಿಂದುಳಿದ ತಾಲೂಕುಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಕೊರಟಗೆರೆ, ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ತುರುವೇಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಳಿದ ತಾಲೂಕುಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆರ್ಥಿಕತೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮತ್ತು ಹಿಂದುಳಿದಿರುವಂಥದಾಗಿದೆ. ೨೦೦೪-೦೫ ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿವ್ವಳ ದೇಶೀಯ ಉತ್ಪನ್ನ ಪ್ರಚಲಿತ ಬೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ರೂ. ೪,೨೦೭.೩೨ ಕೋಟಿ. ತಲಾ ಆದಾಯ ರೂ. ೧೭,೪೨೩ ಆಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆರ್ಥಿಕತೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕೃಷಿಯಾಧಾರಿತವಾಗಿದೆ. ಕೃಷಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿವ್ವಳ ದೇಶೀಯ ಉತ್ಪನ್ನದ ಶೇ. ೨೮.೧ ರಷ್ಟನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅರಣ್ಯ, ಮೀನುಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಕೊಡುಗೆ ೩೭.೨ ಆಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯ ರಂಗದ ಕೊಡುಗೆ ಶೇ. ೧೮.೮ ರಷ್ಟು ಮತ್ತು ತೃತೀಯ ರಂಗದ ಕೊಡುಗೆ ಶೇ. ೫೦ ರಷ್ಟು ಆಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿವ್ವಳ ಬಿತ್ತನೆ ಪ್ರದೇಶದ ಶೇ. ೨೯.೩೬ ರಷ್ಟು (೧,೪೯,೧೫೪ ಹೆ.) ಮಾತ್ರ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಬಹು ಬೆಳೆ ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ ಇದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ ಇದೆ. ಮಳೆಯಾಗುವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ವರಿಳತಗಳಿವೆ. ೧೯೭೦-೭೧ ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಮಳೆ ಬೀಳುವ ದಿನಗಳು ೪೫ ಆಗಿದ್ದದ್ದು ೨೦೦೬ ರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೨೮ ದಿನಗಳಿಗೆ ಇಳಿದಿದೆ. ಮಳೆ ಕಡಿಮೆ ಬೀಳುವುದು ಮತ್ತು ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಅಭಾವಗಳಿಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಲಾಭದಾಯಕ ವಾಣಿಜ್ಯ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೇ. ೪೮ ರಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ಧಾನ್ಯಗಳಾದ ರಾಗಿ, ಬತ್ತ, ಜೋಳ, ಸಜ್ಜೆ, ನವಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಶೇ. ೩೮ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶೇ. ೧೪ ರಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨.೫ ಲಕ್ಷ ಹೆ. ಭೂಮಿ ತೋಟಗಾರಿಕೆ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. (ಶೇ. ೨೭.೪ ರಷ್ಟು) ಇದರಲ್ಲಿ ೧.೪೭ ಲಕ್ಷ ಹೆ. ತೆಂಗು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅಡಿಕೆ, ಮಾವು, ದಾಳಿಂಬೆ, ಸಪೋಟಾ, ಬಾಳೆ, ಪಪಾಯಿ, ಮೂಸಂಬಿ, ಕೋಕೋ, ಮೆಣಸನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ವಾಯುಗುಣ

ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಷ್ಣವಲಯದಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಕಡಲ ತೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಜಲಾಶಯಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಸ್ಯವರ್ಗದ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ವಾಯುಗುಣ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗುವ ಉಷ್ಣವಲಯದ ಮಾನ್ಸೂನ್ ಮಾದರಿಯದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹವಾಮಾನದ ಮೂಲಾಂಶಗಳಾದ ಉಷ್ಣತೆ, ಒತ್ತಡ, ಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಮಳೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾಯುಗುಣವನ್ನು ಮೂರು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಚಳಿಗಾಲ, ಬೇಸಿಗೆಕಾಲ, ಮಳೆಗಾಲ (ಮುಂಗಾರು ಮತ್ತು ಹಿಂಗಾರು).

ಚಳಿಗಾಲ: ಈ ಮಾದರಿ ವಾಯುಗುಣ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿಂದ ಫೆಬ್ರವರಿ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಓರೆಯಾಗಿ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಉಷ್ಣತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಸರಾಸರಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಲವನ್ನು ಚಳಿಗಾಲ ಎನ್ನುವರು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಉಷ್ಣತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು ರಾತ್ರಿ ಉಷ್ಣತೆ ಅತಿ ಕಡಿಮೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹಿಮ (ಇಬ್ಬಿನಿ) ಬೀಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಋತುಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗದಿಂದ ಆವರ್ತ ಮಾರುತಗಳಿಂದ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮಳೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟು ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಶೇಕಡ ಐದರಷ್ಟು ಮಳೆ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ: ಇದು ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ಮೇ ತಿಂಗಳಿನವರೆಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣತೆ ದಿನೇ ದಿನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಾರ್ಷಿಕ ಸರಾಸರಿ ಉಷ್ಣತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಲವನ್ನು ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ ಎನ್ನುವರು. ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲದ ಉಷ್ಣತೆ ಸುಮಾರು ೩೫ ಡಿಗ್ರಿ ಸೆಂ. ನಿಂದ ೪೦ ಡಿಗ್ರಿ ಸೆಂ. ಗಳಷ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕ ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಒತ್ತಡ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿ ಕಾದ ಗಾಳಿ ಉಷ್ಣ ಪ್ರವಾಹಗಳಾಗಿ ಮೇಲ್ಬೀಳುವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಂಟರಗಾಳಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಳೆ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿ ಮಳೆ ಗುಡುಗು ಸಿಡಿಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಸರಾಸರಿ ಮಳೆಯ ಶೇ ೨೦ ರಷ್ಟು ಮಳೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಳೆಗಾಲ: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಳೆ ನೆರಳಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ. ಮಳೆಗಾಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಸರಾಸರಿ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಶೇ. ೭೫ ರಷ್ಟು ಮಳೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಮಳೆಗಾಲವನ್ನು ಮುಂಗಾರು ಮತ್ತು ಹಿಂಗಾರು ಮಳೆಗಾಲ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮುಂಗಾರು ಕಾಲ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೈಋತ್ಯ ಮಾರುತಗಳು ಜೂನ್, ಜುಲೈ ಮತ್ತು ಆಗಸ್ಟ್ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅರಬ್ಬಿ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾರುತಗಳು ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳಿಂದ ತಡೆದು ಘಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಸುರಿದು ನಂತರ ಮಳೆರಹಿತ ಮೋಡಗಳು ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ. ಘಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಮೋಡಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿ ಮಳೆನೆರಳಿನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆ ನೆರಳಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಮೋಡ ಕವಿದ ವಾತಾವರಣ ಇರುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚದುರಿದಂತೆ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ವಾತಾವರಣದ ಉಷ್ಣತೆ ದಿನೇ ದಿನೇ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂಗಾರು ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದ ಶೇಕಡ ೪೫ರಷ್ಟು ಮಳೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಿಂಗಾರು ಕಾಲ: ಅವಧಿ ಮಳೆಗಾಲದ ಅಂತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂಗಾರು ಎನ್ನುವರು. ಈಶಾನ್ಯ ಮಾರುತಗಳು ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿನವರೆಗೆ ಬೀಸುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಾತಾವರಣದ ಉಷ್ಣತೆ ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಂಗಾಳ ಕೊಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ವಾಯುಭಾರ ಕುಸಿತದಿಂದ ದೀರ್ಘಕಾಲ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಜಡಿಮಳೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದ ಶೇಕಡ ೩೦ ರಷ್ಟು ಮಳೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತರದ ಭಾಗ ಅಂದರೆ ಪಾವಗಡ, ಶಿರಾ, ಮಧುಗಿರಿ, ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕುಗಳು ಕಡಿಮೆ ಮಳೆ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಮಳೆ ಮಾರುತಗಳು: ಯಾವುದೇ ಜಲಮೂಲಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಧಾರ ಮಳೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಅಲ್ಲಿನ ಜಲಮೂಲಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣ ಮೈದಾನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟಗಳ ಮಳೆ ನೆರಳಿನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ ಮತ್ತು ಒಣಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀರು ಆವಿಯಾಗುವ ಪ್ರಮಾಣ ಜಾಸ್ತಿ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆರು ತಾಲೂಕುಗಳು ಕೇಂದ್ರ ಒಣ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಎರಡು ತಾಲೂಕುಗಳು ಪೂರ್ವ ಒಣ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಇನ್ನುಳಿದ ಎರಡು ತಾಲೂಕುಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಒಣವಲಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆ ಪ್ರಮಾಣ ೩೮೦ ಮಿ.ಮೀ.ನಿಂದ ಹಿಡಿದು ೭೭೭ ಮಿ.ಮೀ.ವರೆಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ೭೫೦ ಮಿ.ಮೀ.ಗಿಂತ

ಕಡಿಮೆ ಮಳೆ ಪಡೆಯುವ ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಒಣವಲಯ (Arid Zone) ಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮ ಮುಂಗಾರು ಮಾರುತಗಳು ಪಶ್ಚಿಮ ಕರಾವಳಿ ಮತ್ತು ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿ ದುರ್ಬಲ ಹೊಂದಿ ಈ ಒಣವಲಯಕ್ಕೆ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತವೆ. ಜೂನ್‌ನಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ವರೆಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಈ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಶೇ. ೬೫ ರಿಂದ ಶೇ. ೭೫ರವರೆಗೂ ಇರುತ್ತದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಈಶಾನ್ಯ ಮಾರುತಗಳು ಅಕ್ಟೋಬರ್ ನಿಂದ ಡಿಸೆಂಬರ್ ವರೆಗೂ ಹಿಂಗಾರು ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತವೆ. ಬಂಗಾಳ ಕೊಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಾಯುಭಾರ ಕುಸಿತದಿಂದ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಜಡಿಮಳೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಶೇ. ೩೦ ರಷ್ಟು ಮಳೆ ಹಿಂಗಾರಿನಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ೧೧೫ ದಿನಗಳ ಬೆಳೆ ಸರಾಸರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (Crop Season) ೫೦ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬೀಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಅತಿಹೆಚ್ಚು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬರಗಾಲಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗುವ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟಲ್ಲಾ ಇದ್ದರೂ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಬೀಳುವ ಮಳೆ ಪ್ರಮಾಣ ಗಣನೀಯವಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಸರಾಸರಿ ಮಳೆ ಪ್ರಮಾಣ ೫೪೬ ಮಿ.ಮೀ.ನಿಂದ ೮೨೦ ಮಿ.ಮೀ.ವರೆಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ೧೯೦೪ ರಿಂದ ೨೦೦೩ ರವರೆಗೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ೧೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಮಳೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಬೀಳುವ ಸರಾಸರಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ೬೧೭.೮ ಮಿ.ಮೀ. ಹೀಗೆ ಬೀಳುವ ಮಳೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂ ಮೇಲ್ಮೈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ಹರಿದು ಸಮುದ್ರ ಸೇರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೨: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೯೯ ರಿಂದ ೨೦೧೩ ರವರೆಗೆ ಬೀಳುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತವಿಕ ಸರಾಸರಿ ಮಳೆ (ಮಿ.ಮೀ)

ಕ್ರ.ಸಂ.	ವರ್ಷ	ವಾಡಿಕೆ ಮಳೆ	ವಾಸ್ತವಿಕ ಸರಾಸರಿ ಮಳೆ
೧.	೧೯೯೯	೫೪೦.೭	೬೪೮.೪
೨.	೨೦೦೦	೫೪೦.೭	೭೭೨.೮
೩.	೨೦೦೧	೫೪೦.೭	೫೯೫.೧
೪.	೨೦೦೨	೫೪೦.೭	೪೨೦.೫
೫.	೨೦೦೩	೫೪೦.೭	೪೧೬.೮
೬.	೨೦೦೪	೫೪೦.೭	೬೨೬.೩
೭.	೨೦೦೫	೫೪೦.೭	೮೩೪.೧
೮.	೨೦೦೬	೫೪೦.೭	೪೭೦.೪
೯.	೨೦೦೭	೫೪೦.೭	೬೮೪.೩
೧೦.	೨೦೦೮	೫೪೦.೭	೭೮೦.೧
೧೧.	೨೦೦೯	೫೪೦.೭	೬೭೩.೦
೧೨.	೨೦೧೦	೫೪೦.೭	೮೩೭.೪
೧೩.	೨೦೧೧	೫೪೦.೭	೫೪೪.೦
೧೪.	೨೦೧೨	೫೪೦.೭	೪೮೦.೦
೧೫.	೨೦೧೩	೫೪೦.೭	೫೬೮.೪

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೮: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕುವಾರು ಮಾಹೆವಾರು ವಾಡಿಕೆ ಮಳೆ ೧೯೪೧ ರಿಂದ ೧೯೯೦ ರ ಅವಧಿಯ ಸರಾಸರಿ ಮಿ.ಮೀ. ಗಳಲ್ಲಿ

ತಾಲೂಕು	ಜನವರಿ	ಫೆಬ್ರುವರಿ	ಮಾರ್ಚ್	ಏಪ್ರಿಲ್	ಮೇ	ಜೂನ್
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೧.೪	೧.೨	೫.೦	೨೫.೨	೬೪.೮	೪೨.೮
ಗುಬ್ಬಿ	೧.೨	೨.೪	೬.೦	೨೬.೮	೮೧.೬	೪೬.೪
ಕೊರಟಗೆರೆ	೧.೩	೩.೫	೬.೦	೨೩.೩	೭೮.೫	೪೯.೩
ಕುಣಿಗಲ್	೦.೫	೨.೦	೯.೦	೩೨.೫	೧೧೫.೫	೫೮.೫
ಮಧುಗಿರಿ	೦.೮	೨.೪	೫.೮	೧೯.೬	೬೬.೨	೪೪.೦
ಪಾವಗಡ	೦.೩	೧.೩	೩.೮	೧೯.೩	೫೭.೮	೩೯.೮

ಶಿರಾ	೧.೦	೨.೮	೫.೫	೨೦.೦	೬೯.೩	೪೧.೫
ತಿಪಟೂರು	೨.೫	೨.೫	೯.೮	೩೦.೦	೮೯.೦	೪೬.೮
ತುಮಕೂರು	೧.೮	೪.೨	೭.೨	೨೪.೨	೭೯.೪	೪೯.೬
ತುರುವೇಕೆರೆ	೧.೩	೨.೦	೮.೭	೩೨.೦	೯೮.೩	೪೪.೩
ಜಿಲ್ಲಾ ಸರಾಸರಿ	೧.೨	೨.೪	೬.೭	೨೫.೩	೮೦.೦	೪೬.೩

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೮: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕುವಾರು ಮಾಹೆವಾರು ವಾಡಿಕೆ ಮಳೆ ೧೯೪೧ ರಿಂದ ೧೯೯೦ ರ ಅವಧಿಯ ಸರಾಸರಿ ಮಿ.ಮೀ. ಗಳಲ್ಲಿ(ಮುಂದುವರೆದಿದೆ)

ತಾಲೂಕು	ಜುಲೈ	ಆಗಸ್ಟ್	ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್	ಅಕ್ಟೋಬರ್	ನವೆಂಬರ್	ಡಿಸೆಂಬರ್	ವಾರ್ಷಿಕ
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೪೭.೨	೪೦.೪	೧೧೨.೦	೧೧೮.೮	೩೮.೨	೬.೮	೫೦೩.೮
ಗುಬ್ಬಿ	೬೩.೬	೭೫.೨	೧೪೫.೨	೧೨೮.೮	೩೩.೪	೭.೨	೬೧೭.೮
ಕೊರಟಗೆರೆ	೮೬.೮	೭೨.೮	೧೪೯.೫	೧೩೧.೦	೪೬.೫	೯.೦	೬೩೭.೫
ಕುಣಿಗಲ್	೭೪.೦	೭೪.೦	೧೫೦.೦	೧೩೫.೫	೩೬.೫	೧೨.೫	೭೦೦.೫
ಮಧುಗಿರಿ	೫೨.೬	೬೧.೨	೧೩೪.೮	೧೨೦.೪	೪೦.೮	೮.೪	೫೫೭.೦
ಪಾವಗಡ	೪೬.೦	೫೨.೮	೧೧೯.೩	೧೧೦.೮	೨೮.೦	೬.೫	೪೮೫.೭
ಶಿರಾ	೪೭.೩	೫೨.೦	೧೩೫.೩	೧೦೫.೦	೩೫.೦	೫.೫	೫೨೦.೨
ತಿಪಟೂರು	೫೨.೩	೫೬.೫	೧೨೭.೩	೧೩೫.೮	೪೬.೩	೧೩.೮	೬೧೨.೬
ತುಮಕೂರು	೭೪.೦	೭೭.೨	೧೪೩.೦	೧೨೨.೦	೩೯.೦	೭.೪	೬೨೯.೦
ತುರುವೇಕೆರೆ	೬೦.೦	೬೫.೭	೧೪೩.೦	೧೪೯.೩	೪೮.೩	೧೩.೦	೬೮೫.೯
ಜಿಲ್ಲಾ ಸರಾಸರಿ	೫೮.೪	೬೨.೮	೧೩೫.೯	೧೨೫.೭	೩೮.೨	೯.೦	೫೯೩.೦

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೯: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೦೧೩ ರಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕುವಾರು ಬಿದ್ದ ವಾಸ್ತವಿಕ ಮಾಸಿಕ ಮಳೆ ವಿವರ-ಮಿಲಿಮೀಟರುಗಳಲ್ಲಿ

ತಾಲೂಕು	ಮಳೆ ಮಾಪನ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ	ಜನವರಿ	ಫೆಬ್ರವರಿ	ಮಾರ್ಚ್	ಏಪ್ರಿಲ್	ಮೇ	ಜೂನ್
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೭	೦	೧	೯	೮	೬೫	೩೩
ಗುಬ್ಬಿ	೭	೦	೩	೨	೨೫	೫೯	೬೧
ಕೊರಟಗೆರೆ	೭	೦	೭	೦	೫	೮೬	೭೪
ಕುಣಿಗಲ್	೯	೦	೧	೧	೫೩	೧೧೧	೬೮
ಮಧುಗಿರಿ	೬	೦	೧೧	೦	೧೨	೪೬	೪೩
ಪಾವಗಡ	೫	೦	೧೧	೦	೪	೪೦	೩೭
ಶಿರಾ	೭	೦	೦	೦	೬	೭೭	೮೪
ತಿಪಟೂರು	೫	೦	೧೦	೨	೮	೬೯	೩೮
ತುಮಕೂರು	೭	೦	೩	೦	೧೯	೧೦೬	೮೩
ತುರುವೇಕೆರೆ	೫	೦	೦	೬	೨೩	೩೪	೪೭

**ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೯: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೦೧೩ ರಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕುವಾರು ಬಿದ್ದ ವಾಸ್ತವಿಕ ಮಾಸಿಕ ಮಳೆ ವಿವರ-
ಮಿಲಿಮೀಟರುಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಂದುವರೆದಿದೆ)**

ತಾಲೂಕು	ಜುಲೈ	ಆಗಸ್ಟ್	ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್	ಅಕ್ಟೋಬರ್	ನವೆಂಬರ್	ಡಿಸೆಂಬರ್	ವಾರ್ಷಿಕ
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೨೬	೧೯	೨೨೧	೩೫	೧	೦	೪೧೮
ಗುಬ್ಬಿ	೩೮	೩೯	೨೩೯	೭೩	೧೮	೪	೫೬೧
ಕೊರಟಗೆರೆ	೫೮	೩೬	೨೧೭	೮೬	೬೩	೦	೬೩೨
ಕುಣಿಗಲ್	೩೭	೧೧೫	೧೯೧	೬೫	೬೨	೧	೭೦೫
ಮಧುಗಿರಿ	೨೭	೨೯	೨೦೫	೮೫	೪೦	೦	೪೯೯
ಪಾವಗಡ	೨೬	೧೭	೨೬೦	೧೦೫	೬	೦	೫೦೫
ಶಿರಾ	೨೭	೧೨	೩೩೦	೯೮	೧೦	೦	೬೪೪
ತಿಪಟೂರು	೨೧	೫೮	೨೮೪	೫೬	೨	೫	೫೫೫
ತುಮಕೂರು	೬೩	೫೬	೨೬೬	೧೦೬	೪೮	೦	೭೫೨
ತುರುವೇಕೆರೆ	೨೨	೮೯	೧೫೭	೫೩	೮	೧೩	೪೫೨

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧೦: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೦೧೩ ರಲ್ಲಿ ಋತುವಾರು ಬಿದ್ದ ವಾಸ್ತವಿಕ ಮಳೆ ವಿವರ-ತಾಲೂಕುವಾರು

ತಾಲೂಕು	ಚಳಿಗಾಲ	ಬೇಸಿಗೆಕಾಲ	ಮುಂಗಾರು ಮಾರುತದ ಕಾಲ	ಹಿಂಗಾರು ಮಾರುತದ ಕಾಲ	ವಾರ್ಷಿಕ
	ಜನವರಿ- ಫೆಬ್ರವರಿ	ಮಾರ್ಚ್-ಮೇ	ಜೂನ್-ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್	ಅಕ್ಟೋಬರ್-ಡಿಸೆಂಬರ್	ಜನವರಿ- ಡಿಸೆಂಬರ್
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೧	೮೩	೨೯೮	೩೬	೪೧೮
ಗುಬ್ಬಿ	೩	೮೬	೩೭೭	೯೫	೫೬೧
ಕೊರಟಗೆರೆ	೭	೯೧	೩೮೫	೧೪೯	೬೩೨
ಕುಣಿಗಲ್	೧	೧೬೪	೪೧೧	೧೨೯	೭೦೫
ಮಧುಗಿರಿ	೧೧	೫೮	೩೦೪	೧೨೬	೪೯೯
ಪಾವಗಡ	೧೧	೪೩	೩೪೦	೧೧೧	೫೦೫
ಶಿರಾ	೦	೮೩	೪೫೩	೧೦೮	೬೪೪
ತಿಪಟೂರು	೧೦	೮೦	೪೦೧	೬೪	೫೫೫
ತುಮಕೂರು	೩	೧೨೬	೪೬೯	೧೫೪	೭೫೨
ತುರುವೇಕೆರೆ	೦	೬೨	೩೧೬	೭೪	೪೫೨
ಸರಾಸರಿ ಮಳೆ	೪	೯೩	೩೮೦	೧೦೭	೫೮೪

**ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧೧: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೦೦೦ ರಿಂದ ೨೦೧೩ ರವರೆಗೆ ತಾಲೂಕುವಾರು ಬಿದ್ದ ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆ
ವಿವರ-ಮಿಲಿಮೀಟರುಗಳಲ್ಲಿ**

ತಾಲೂಕು	ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆ	೨೦೦೦	೨೦೦೧	೨೦೦೨	೨೦೦೩	೨೦೦೫	೨೦೦೬	೨೦೦೭
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೫೦೩.೮	೭೨೦	೪೦೧	೪೧೦	೨೭೭	೬೬೭	೪೮೩	೫೬೩.೫
ಗುಬ್ಬಿ	೬೧೭.೮	೮೧೮	೪೭೧	೩೭೦	೩೫೬	೬೨೭	೩೨೭	೫೧೬.೨
ಕೊರಟಗೆರೆ	೬೩೭.೫	೯೭೧	೫೭೧	೪೦೬	೪೯೫	೧೦೯೨	೪೯೭	೯೦೦.೪

ಕುಣಿಗಲ್	೭೦೦.೫	೮೪೯	೭೮೯	೫೨೯	೫೯೩	೧೧೪೦	೫೪೩	೮೦೪.೬
ಮಧುಗಿರಿ	೫೫೭	೬೭೭	೬೩೪	೩೧೦	೩೪೯	೮೪೭	೪೫೩	೬೯೨.೭
ಪಾವಗಡ	೪೮೫.೭	೪೭೦	೪೫೮	೨೬೧	೨೫೧	೫೭೨	೩೪೨	೪೭೧.೮
ಶಿರಾ	೫೨೦.೨	೭೯೪	೫೫೨	೪೬೬	೩೫೮	೮೯೮	೪೨೨	೭೦೯.೪
ತಿಪಟೂರು	೬೧೨.೬	೭೪೪	೬೪೩	೫೨೦	೪೯೯	೮೨೭	೫೦೦	೬೯೧.೭
ತುಮಕೂರು	೬೨೯	೧೦೦೪	೭೬೦	೪೩೬	೫೩೧	೯೭೪	೬೭೭	೮೮೩.೭
ತುರುವೇಕೆರೆ	೬೬೫.೯	೬೮೧	೬೭೩	೪೯೭	೪೬೧	೬೯೯	೪೬೦	೬೦೯.೪
ಜಿಲ್ಲಾ ಮೊತ್ತ	೫೮೪.೪	೭೭೩	೫೯೫	೪೨೧	೪೧೭	೮೩೪	೪೭೦	೬೮೪.೩

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧೧: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೦೦೦ ರಿಂದ ೨೦೧೩ ರವರೆಗೆ ತಾಲೂಕುವಾರು ಬಿದ್ದ ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆ ವಿವರ-ಮಿಲಿಮೀಟರುಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಂದುವರೆದಿದೆ)

ತಾಲೂಕು	ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆ	೨೦೦೮	೨೦೦೯	೨೦೧೦	೨೦೧೧	೨೦೧೨	೨೦೧೩
ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	೫೦೩.೮	೫೯೪	೫೮೭	೮೮೧	೪೩೭	೪೪೫	೪೨೩.೩
ಗುಬ್ಬಿ	೬೧೭.೮	೬೪೨	೫೮೬	೭೫೩	೪೯೦	೩೮೫	೫೫೭.೫
ಕೊರಟಗೆರೆ	೬೩೭.೫	೭೬೫	೬೬೯	೮೩೬	೬೮೩	೫೬೯	೬೩೧.೮
ಕುಣಿಗಲ್	೭೦೦.೫	೯೧೧	೬೯೧	೭೪೮	೬೬೧	೫೦೪	೬೭೫.೫
ಮಧುಗಿರಿ	೫೫೭	೮೮೨	೬೫೮	೬೮೯	೪೬೪	೪೪೬	೪೯೯.೦
ಪಾವಗಡ	೪೮೫.೭	೭೧೩	೪೮೨	೭೨೬	೩೨೧	೪೬೯	೫೦೬.೧
ಶಿರಾ	೫೨೦.೨	೮೯೫	೭೫೦	೮೯೧	೪೯೩	೪೭೫	೬೩೮.೫
ತಿಪಟೂರು	೬೧೨.೬	೭೪೨	೭೭೫	೯೨೯	೫೩೦	೪೫೨	೫೫೭.೫
ತುಮಕೂರು	೬೨೯	೯೪೨	೮೪೧	೧೦೪೩	೭೨೪	೫೭೭	೭೫೪.೪
ತುರುವೇಕೆರೆ	೬೬೫.೯	೭೧೬	೬೫೧	೮೬೫	೬೩೮	೪೭೫	೪೪೮.೨
ಜಿಲ್ಲಾ ಮೊತ್ತ	೫೮೪.೪	೭೮೦	೬೭೩	೮೩೭	೫೪೪	೪೮೦	೫೬೮.೪

ಅಂತರ್ಜಲ

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂತರ್ಜಲವು ಮುಖ್ಯ ಶಿಲೆಗಳಾದ ಗ್ರಾನೈಟ್, ಗ್ರಾನೈಟಿಕ್ ನೀಸ್ ಹಾಗೂ 'ಶಿಸ್ಟನ್' ಲಭ್ಯತೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೭೦ರ ದಶಕದವರೆಗೆ ತೋಡು ಬಾವಿಗಳೇ ಅಂತರ್ಜಲ ಬಳಕೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದವು. ಆಗ ಅಂತರ್ಜಲ ಮಟ್ಟವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೧೦ ಮೀಟರಿಗೂ ಮೇಲಾಗದೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂತಹ ತೋಡುಬಾವಿಗಳ ಅಗಲ ಮತ್ತು ಆಳ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸುಮಾರು ಎರಡರಿಂದ ೧೪ ಮೀಟರುಗಳವರೆಗೆ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಈ ವಿವರಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಭೂವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಗಣಿ ಇಲಾಖೆ ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ೧೯೮೦-೯೦ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಬಳಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಸಲುವಾಗಿ ಕೊರೆದ ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯದ ಜಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಕೊಳವೆಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಅಂತರ್ಜಲವನ್ನು ಕೃಷಿಗೆ ಬಳಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ೧೯೮೦ ರಿಂದ ೨೦೦೦ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಪ್ರತಿಶತ ೩೦೦ ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿತು. ಇದರಿಂದ ಅಂತರ್ಜಲದ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯೇತರ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಬೆಳೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಮಟ್ಟ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಕಳೆದ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಆಳಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆಲ್ಲಾ ನೀರಿನ ಲಭ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಗುಣಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಹ ತೊಂದರೆ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮೇಲ್ಮೈನಂತೆ ಎತ್ತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಂತೂ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಿಗೆ ಹಾಹಾಕಾರ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗುಬ್ಬಿ, ಮಧುಗಿರಿ, ತಿಪಟೂರು, ತುಮಕೂರು ಹಾಗೂ ತುರುವೇಕೆರೆ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಬಳಕೆಯ ಗತಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಏರಿದ ಕಾರಣ ವಾರ್ಷಿಕ ಅಂತರ್ಜಲದ ಪೂರೈಕೆ

ಬಳಕೆ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂತರ್ಜಲದ ಬಳಕೆ ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ೧೯೯೪ರ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಜಾರಿ ಮಾಡಿದ್ದ ವಿಷಯ ಈಗಲೂ ಸಹ ಪ್ರಸ್ತುತವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಫ್ಲೋರೈಡ್ ಲವಣಾಂಶವು ಮೂಲ ಶಿಲಾರೂಪಿನಿಂದಾಗಿದ್ದು, ಗ್ರಾನೈಟ್ ಶಿಲಾವಲಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಾವಗಡ, ಮಧುಗಿರಿ, ಶಿರಾ ಮತ್ತು ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಫ್ಲೋರೈಡ್ ಅಂಶ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಮಧುಗಿರಿ, ಶಿರಾ, ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಫ್ಲೋರೈಡ್ ಅಂಶ ಹೆಚ್ಚು ಕಂಡು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿಕ್ಕದಾಳವಟ್ಟು ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯ್ತಿಯು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಅಂಚಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಒಂಬತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಫ್ಲೋರೈಡ್, ನೈಟ್ರೇಟ್, ಗಡಸುತನ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಅಂತರ್ಜಲ ೯೨೨೬೯.೭೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಮೀಟರ್ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಂದಾಜು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶೇಕಡ ೫೫ರಷ್ಟು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಶೇಕಡ ೮ ರಷ್ಟು ಭಾಗ ತೀರ ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದೆ. ಶೇಕಡ ೧೧ ರಷ್ಟು ಭಾಗ ಮಧ್ಯಮ ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು ಕೇವಲ ಶೇಕಡ ೨೬ ರಷ್ಟು ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ೨೦೦೪ರ ಮಾರ್ಚ್‌ಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ದೊರಕುವ ವಿವರಗಳು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ೧೦೯೪೦.೯೭ ಹೆ.ಮೀ., ಗುಬ್ಬಿ ೧೦೭೩೨.೪೯ ಹೆ.ಮೀ., ಕೊರಟಗೆರೆ ೮೩೬೨.೪೮ ಹೆ.ಮೀ., ಕುಣಿಗಲ್ ೧೨೩೨೬.೬೭ ಹೆ.ಮೀ., ಮಧುಗಿರಿ ೭೧೩೧.೨೪ ಹೆ.ಮೀ., ಪಾವಗಡ ೮೭೩೬.೦೯ ಹೆ.ಮೀ., ಶಿರಾ೧೧೨೬೯.೮೧ ಹೆ.ಮೀ., ತಿಪಟೂರು ೬೬೯೬.೮೬ ಹೆ.ಮೀ., ತುಮಕೂರು ೯೩೪೧.೪೨ ಹೆ.ಮೀ., ತುರುವೇಕೆರೆ ೬೭೨೪.೬೮ ಹೆ.ಮೀ. ಆಗಿರುತ್ತವೆ (ಕೇಂದ್ರೀಯ ಅಂತರ್ಜಲ ಬೋರ್ಡ್, ೨೦೦೮) ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ತೋಡುಬಾವಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಧಾರ. ೨೦೦೦-೨೦೦೧ರ ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ ೧೩,೫೮೫ ತೋಡು ಬಾವಿಗಳಿದ್ದು, ೭೭,೬೦೩ ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಸಲುವಾಗಿ ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ನೀರನ್ನು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ತೊಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ (ಟ್ಯಾಂಕ್‌ಗಳಲ್ಲಿ) ಶೇಖರಿಸಿ, ಕೊಳವೆ ನಲ್ಲಿಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸಹ ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮೂರು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು

ಕೆರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅತ್ಯಂತ ಹಳೆಯದಾದ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ ಜೀವಜಾಲಗಳಲ್ಲೊಂದು. ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ಅಂಗಗಳ, ನೀರುಬರುವ ಹಳ್ಳಿಗಳು, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಕಾಲುವೆಗಳು, ಬಾವಿಗಳು, ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಅರೆ ನೀರಾವರಿ ಭೂಮಿ, ಗಿಡ-ಮರಗಳು, ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಜಲಚರಗಳು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅಂಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕೆರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬಹೋಪಯೋಗಿ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನೀರಾವರಿ, ಕುಡಿಯುವ ನೀರು, ಅಂತರ್ಜಲ ಮಟ್ಟ ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ, ಉರುವಲು, ಮೀನುಗಾರಿಕೆ, ಫಲವತ್ತಾದ ಹೂಳು, ಮರಳು, ಇಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಲು ಮಣ್ಣು ಮುಂತಾದ ಹತ್ತು-ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ.

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಇತಿಹಾಸ : ಯಾವುದೇ ಜೀವನದಿ, ಬೃಹತ್ ಅಣೆಕಟ್ಟುಗಳಿಲ್ಲದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಕೆರೆಗಳೇ ಪ್ರಮುಖ ನೀರಿನಾಧಾರ. ೨೦೦೦ನೇ ಇಸವಿಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಪ್ರಕಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಒಟ್ಟು ಕೆರೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೨,೦೨೨. ಸರಣಿ ಕೆರೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಚೋಳರು, ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರು, ಪಾಳೇಗಾರರು, ಸಾಮಂತರು, ಪಟ್ಟದರಸಿಯರು, ವೇಶ್ಯೆಯರು, ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರು, ಶಾನುಭೋಗರು, ಜಮೀನ್ದಾರರೇ ಮುಂತಾದವರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರು. ೧೯೭೦-೮೦ರ ದಶಕದ ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ವತಿಯಿಂದ ಹಲವಾರು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಮಹತ್ವ : ಒಂದು ಬಾರಿ ಕೋಡಿ ಬಿದ್ದರೆ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ವರ್ಷ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ದನ-ಕರುಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಳ್ಳಿಗರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅನಿಸಿಕೆ. ಇದು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಪಡೆದಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗಳು ನೀರಾವರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತ ಅಂತರ್ಜಲ ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ; ಸ್ಥಳೀಯ ಪರಿಸರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಜನರಿಗೆ ಕೂಲಿ ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಭೌತಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ಕ್ಷಮತೆ ಕ್ಷೀಣಿಸಿದೆ, ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪಕ ಮಣ್ಣು

ಸವಕಳಿ ಮತ್ತು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಪೋಷಕ ಕಾಲುವೆಗಳು, ಕೆರೆ ಅಂಗಳಗಳ ಒತ್ತುವರಿ ಮತ್ತು ಹೂಳು ತುಂಬುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನೀರು ಶೇಖರಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕುಂಠಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಏರಿ, ತೂಬು, ಕೋಡಿ, ಕಾಲುವೆಗಳು ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಗೆ ತಲುಪಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲದರ ಪರಿಣಾಮ ಕೆರೆಗಳ ನೀರು ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ಉಸ್ತುವಾರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುಡಿಸಿದೆ.

ಮರಳು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ : ಕೆರೆಗಳ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ನೇರ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವಾಗ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂತರ್ಜಲ ಕುಸಿತಕ್ಕೆ ಮರಳು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ನೀರು ಹರಿದು ಬರುವ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೆರೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾಬಿಟ್ಟಿ ಮರಳು ತೆಗೆದ ಪರಿಣಾಮ ಕೆರೆಗಳು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ. ಆಳದ ಗುಂಡಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿರುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೋರಿಕೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಶುರುವಾಗಿದೆ.

ಒತ್ತುವರಿ : ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ ಕೆರೆಗಳ ಒತ್ತುವರಿ. ಕೆಲವೆಡೆ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿ ಆಳ-ಅಗಲ, ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾಗಿವೆ ಅಥವಾ ಪೂರ್ತಿ ಮುಚ್ಚಿಯೇ ಹೋಗಿವೆ. ಅಂಗಳದ ಆಸು-ಪಾಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಾಗಿ ಒತ್ತುವರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಣ, ಜಾತಿ, ಅಧಿಕಾರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠರಾದವರು, ಒಂದಿಡೀ ಸಮುದಾಯದ ಬಳಕೆಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕಡೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಇತ್ಯರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಕೋರ್ಟು ಮೆಟ್ಟಿಲೇರಿಸುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳೂ ಉಂಟು.

ಕೆರೆಗಳ ಪುನಶ್ಚೇತನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು : ಕೆರೆಗಳ ಪುನಶ್ಚೇತನಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಜಲ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಇಲಾಖೆಯ ವತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಮುದಾಯ ಆಧಾರಿತ ಕೆರೆ ನಿರ್ವಹಣೆ ಯೋಜನೆ. ೨೦೦೨ರಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಈ ಯೋಜನೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು. ಎರಡು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆ ಜಾರಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮೊದಲನೇ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸದಾ ಬರಗಾಲಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗುವ ಪಾವಗಡ, ಮಧುಗಿರಿ, ಶಿರಾ ಮತ್ತು ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕುಗಳ ೩೫೧ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಲು ಯೋಜನೆ ರೂಪಿಸಲಾಯಿತು. ಇವುಗಳ ಪೈಕಿ ಎಲ್ಲಾ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮಗಾರಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು ೩೩೧ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಾಂತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿಕೆ ಕೆರೆಗಳು ಹಸ್ತಾಂತರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿವೆ.

೨೦೦೯ರ ಜನವರಿಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿಕೆ ಯೋಜನೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ೧೧೯ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ೪೦, ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕಿನ ೧೫, ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕಿನ ೩೩, ತುಮಕೂರು ತಾಲೂಕಿನ ನಾಲ್ಕು, ಪಾವಗಡ ತಾಲೂಕಿನ ೨೦, ಮಧುಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ೩೪, ಕೊರಟಗೆರೆ ತಾಲೂಕಿನ ೩೩, ಶಿರಾ ತಾಲೂಕಿನ ೨೩ ಕೆರೆಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ ಆಗಿರುವ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈವರೆಗೆ ೩೪.೬೪.೩೮೪ ಕ್ಯೂಬಿಕ್ ಮೀಟರ್ ಹೂಳು ತೆಗೆದಿದ್ದು ರೈತರು ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದಾಯೋತ್ಪನ್ನ ಚಟುವಟಿಕೆಯಡಿ ಒಟ್ಟು ೧೭,೨೬೨ ಫಲಾನುಭವಿಗಳು ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದು ಉತ್ತಮ ಜೀವನ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಕಾರಿ ಯಾಗಿದೆ. ಪುನರ್ವಸತಿ ಯೋಜನೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ೨೦೩ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯ ಜೀವನ ಮಾರ್ಗ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ೨.೪೪ ಲಕ್ಷ ವಿವಿಧ ಅರಣ್ಯ ಸಸಿಗಳನ್ನು ನೆಡಲಾಗಿದ್ದು, ೧೫,೦೦೦ ಹಣ್ಣಿನ ಸಸಿಗಳನ್ನು ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶದ ರೈತರಿಗೆ ವಿತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ೩೫೭ ರೈತಕ್ಷೇತ್ರ ಪಾಠಶಾಲೆಗಳು ಮತ್ತು ೧೩೮ ವಿವಿಧ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾವಯವ ಕೃಷಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ೫೩೭ ಎರೆಗೊಬ್ಬರ ಘಟಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ತರಬೇತಿಗಳು, ಪ್ರವಾಸಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕೆರೆ ಸಂಘಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಖನಿಜೋದ್ಯಮ: ಮೈಸೂರು ಗಣಿಗಾರಿಕಾ ಇಲಾಖೆ ೧೯೪೪-೫೪ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಾರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೪,೦೦೦ ಟನ್‌ಗಳಷ್ಟು ಚಿನ್ನದ ಅದಿರನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಸುಮಾರು ೬೨ ಕೆ.ಜಿ. ಚಿನ್ನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ಹಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿ ಅಜ್ಜೇನಹಳ್ಳಿ ಬಳಿ ೧೯೯೩ ರಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದೆ. ಸುಮಾರು ೭,೫೦,೦೦೦ ಟನ್ ಅದಿರಿನಿಂದ ೧.೨ ಟನ್ ಚಿನ್ನವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಸವನಗುಡ್ಡ, ಗುಂಗುರುಪೆಂಟೆ, ನೇರಲೆ ಗುಡ್ಡ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಚಿನ್ನದ ನಿಕ್ಷೇಪಗಳಿರುವುದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

೧೯೭೬ರಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಏಳು ಕಂಪನಿಗಳು ಡೋಲ್ಬೈಟ್ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಸಿ ಸುಮಾರು ೧೦,೯೭೧ ಟನ್ ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವುದಾಗಿ ವರದಿಯಾಗಿದೆ. ಜಾಣಿಹಾರ್, ಹೊನ್ನೆಬಾಗಿ, ನರಸಿಹಳ್ಳಿ, ಸೊಂಡೆನಹಳ್ಳಿ, ಕಾರೆಕುರ್ಚಿ ಮತ್ತು ಹತ್ಯಾಳ್ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್ ಅದಿರು ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ೧೯೭೨ರಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮಸಂದ್ರ ಸಿಮೆಂಟ್ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಆರಂಭಗೊಂಡ ನಂತರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಿನ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆದಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಉತ್ಪಾದನೆಯಾದ ಅದಿರು ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತದ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳು ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಡೆದ ವಿಚಾರ ಸಂಕಿರಣವೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಲಾದ ಭೂವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪ್ರಬಂಧವೊಂದರಲ್ಲಿ ೧೯೮೪ ರಿಂದ ೨೦೦೪ ರವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೮೪೯.೭೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ೫೮,೭೨,೪೦೫ ಟನ್ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಬ್ಬಿಣ, ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್, ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು ಈ ಎಲ್ಲ ಅದಿರುಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಪ್ರದೇಶದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುವುದರಿಂದ ಈ ತಾಲೂಕು ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ತುತ್ತಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ನೆರೆಯ ತಾಲೂಕುಗಳಾದ ತಿಪಟೂರು ಮತ್ತು ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲೂ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ.

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತ್ತೀಚಿನ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ೨೬೭೮ ಹೆ. ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಖನಿಜಗಳ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಸಲು ಗುತ್ತಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧೨: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಸಲು ನೀಡಲಾಗಿರುವ ಗುತ್ತಿಗೆ(ಲೀಸ್) ಗಳ ವಿವರ

	ಖನಿಜ	ಲೀಸ್‌ಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಸ್ತೀರ್ಣ (ಹೆ)
೧	ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು/ಡಾಲ್ಬೈಟ್	೭	೫೭೮,೮೬೭
೨	ಕಬ್ಬಿಣ/ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್	೨೪	೧೧೪೮,೩೮
೩	ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್	೬	೫೮೫,೫೫೬
೪	ಜೇಡಿಮಣ್ಣು	೪	೧೮೨,೯೬
೫	ಸೋಪ್‌ಸ್ಟೋನ್	೪	೫೮,೦೪
೬	ಚಿನ್ನ	೧	೩೮,೦೪
೭	ಕ್ವಾರ್ಟ್ಜ್	೯	೮೬,೧೩
	ಒಟ್ಟು	೫೫	೨೬೭೮,೯೭

ಗಣಿ ಮತ್ತು ಭೂವಿಜ್ಞಾನ ಇಲಾಖೆಯ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರವೇ ೧೯೯೯ ರಿಂದ ಮಾರ್ಚ್ ೨೦೧೧ರವರೆಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಒಟ್ಟು ೧೮,೩೩ ಮಿಲಿಯನ್ ಟನ್‌ಗಳಷ್ಟು ಕಬ್ಬಿಣ ಅದಿರನ್ನು ತೆಗೆದು ೧೫,೩೩ ಮಿಲಿಯನ್ ಟನ್‌ನಷ್ಟು ಅದಿರನ್ನು ಮಾರಾಟ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ೨೦೦೨-೦೩ರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೦.೧೭೪ ಮಿಲಿಯನ್ ಟನ್‌ನಷ್ಟಿದ್ದ ಅದಿರಿನ ಉತ್ಪಾದನೆ ೨೦೦೩-೦೪ಕ್ಕೆ ೬ ಪಟ್ಟು ಅಧಿಕಗೊಂಡು ೧,೧೧೩ ಮಿಲಿಯನ್ ಟನ್ ಆಗಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಗರಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣದ ಅದಿರಿನ ಉತ್ಪಾದನೆ ೨೦೦೬-೦೭ ರಲ್ಲಿ ೩,೦೨೩ ಮಿಲಿಯನ್ ಟನ್ ಆಗಿದೆ. ೨೦೦೧ ರಿಂದ ೨೦೧೦ರ ನಡುವೆ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದ್ದ ಗಣಿ ಲೀಸ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಂದ ತೆಗೆಯಲಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರಿನ ಪ್ರಮಾಣ, ಗಣಿ ಪ್ರದೇಶ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧೨ ರಲ್ಲಿ ನೀಡಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧೩: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲ ಗಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಉತ್ಪಾದನೆಯ ವಿವರ

	ವರ್ಷ	ಕ್ರಿಯಾಶೀಲ ಗಣಿಗಳು	ಗಣಿಪ್ರದೇಶ (ಹೆ.)	ಉತ್ಪಾದನೆ (ಮೆ. ಟನ್)
೧	೨೦೦೧-೦೨	೯	೪೧೯,೮೯	೦.೦೭೫
೨	೨೦೦೨-೦೩	೧೩	೬೩೪,೧೬	೦.೧೭೪

೩	೨೦೦೩-೦೪	೧೪	೬೩೮.೨೧	೧.೧೧೩
೪	೨೦೦೪-೦೫	೧೫	೭೫೭.೨೧	೨.೧೧೭
೫	೨೦೦೫-೦೬	೧೮	೮೮೩.೮೭	೧.೯೪೫
೬	೨೦೦೬-೦೭	೧೭	೯೧೮.೦೭	೩.೦೨೩
೭	೨೦೦೭-೦೮	೧೮	೮೫೭.೦೭	೨.೬೪೫
೮	೨೦೦೮-೦೯	೧೬	೮೦೬.೧೧	೨.೫೩೧
೯	೨೦೦೯-೧೦	೧೫	೮೦೨.೦೬	೨.೫೮೫

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿರಿನ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಗೆ ನೀಡಲಾಗಿರುವ ೧೨೪ ಲೈಸೆನ್ಸ್‌ಗಳು ಗುಬ್ಬಿ, ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಅವು ಸರ್ಕಾರಿ ಲೆಕ್ಕಗಳ ಪ್ರಕಾರ ೧೧೪೮.೩೮ ಹೆ. ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಸಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೫೧೩.೩೨ ಹೆ. ಅರಣ್ಯಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ೬೩೫.೦೬ ಹೆ. ರೆವೆನ್ಯೂ ಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ತಾಲೂಕುವಾರು ವಿವರ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ (ಹೆಕ್ಟೇರುಗಳಲ್ಲಿ).

	ಚಿ.ನಾ.ಹಳ್ಳಿ	ವಿಸ್ತೀರ್ಣ	ಗುಬ್ಬಿ	ವಿಸ್ತೀರ್ಣ	ತಿಪಟೂರು	ವಿಸ್ತೀರ್ಣ
ಒಟ್ಟು ಗಣಿ ಲೀಸ್ ಗಳು	೧೮	೭೭೧.೯೯೫	೩	೨೭೦.೩೨	೩	೧೦೬.೦೬
ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದ ಗಣಿ ಲೀಸ್	೬	೩೦೦.೦೩	೧	೧೨೯.೪೯	೧	೮೩.೮
ರೆವಿನ್ಯೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಿ ಲೀಸ್	೧೨	೪೭೧.೯೬೫	೨	೧೪೦.೮೩	೨	೨೨.೨೬

೧೯೮೦ರ ಅರಣ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕಾಯಿದೆ ಜಾರಿಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಈ ಲೀಸ್‌ಗಳನ್ನು ಗಣಿ ಮತ್ತು ಭೂವಿಜ್ಞಾನ ಇಲಾಖೆ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಎಕರೆಗೆ ರೂ. ೫೦ ರಂತೆ ಲೀಸ್ ಶುಲ್ಕ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಲೀಸ್ ನೀಡಿದೆ. ಆದರೆ ೧೯೮೦ ಅರಣ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕಾಯಿದೆ ಜಾರಿಯ ನಂತರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾಗಿದೆ. ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಅರಣ್ಯೇತರ ಚಟುವಟಿಕೆ ಎಂದು ಪರಿಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಹೀಗೆ ನೀಡಲಾಗುವ ಲೀಸ್ ಗಳಿಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ಅನುಮೋದನೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಇದಲ್ಲದೆ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಸರಕ್ಕಾಗುವ ಹಾನಿ ಬದಲಾಗಿ ಸರ್ಕಾರ ಪರಿಹಾರ ರೂಪದ ನೆಟ್ ಪ್ರಸೆಂಟ್ ವ್ಯಾಲ್ಯೂ (NPV) ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ.

ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ Indian Council of Forestry Research and Education (ICFRE) ನಡೆಸಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಪರಿಸರ ಪರಿಣಾಮ ಅಂದಾಜು ವರದಿ ೨೦೦೦, ೨೦೦೬ ಮತ್ತು ೨೦೧೧ರಲ್ಲಿನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಬಳಕೆ ಮತ್ತು ಭೂಹೊದಿಕೆ ಬದಲಾವಣೆ (Land Use and Land Cover) ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು IRS ಉಪಗ್ರಹಗಳ Multi temporal imageries ಮೂಲಕ ನಡೆಸಿವೆ. ಆ ಅಧ್ಯಯನದ ದತ್ತಾಂಶಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ ೧.೧೪ : ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಬಳಕೆ ಮತ್ತು ಭೂವಿತ್ತರಣೆಗೊಂಡಿರುವ ವಿವರ

	ಭೂ ವಿತ್ತರಣೆ ವಿಧ / ವರ್ಷ	೨೦೦೦	೨೦೦೬	೨೦೧೧
೧	ದಟ್ಟ ಅರಣ್ಯ	೮೦.೯	೮೦.೯	೮೦.೯
೨	ತೆರೆದ ಅರಣ್ಯ	೪೬೫.೩	೪೬೪.೩	೪೬೧.೮
	ಒಟ್ಟು ಅರಣ್ಯ	೫೪೬.೨	೫೪೫.೨	೫೪೨.೭
೩	ಕುರುಚಲು	೭೯೪.೭	೭೮೯.೩	೭೯೦.೯
೪	ಕೃಷಿ	೮೪೪೮.೨	೮೪೫೨.೮	೮೪೩೩.೬

೫	ಗಣಿಗಾರಿಕೆ	೧.೪	೪.೬	೫.೫
೬	ಅದಿರು ದಿಬ್ಬ/ಸಂಸ್ಕರಣಾ ಪ್ರದೇಶ/ಗಣಿ ಸಂಪರ್ಕ ರಸ್ತೆ	೦.೧	೪.೮	೬
	ಒಟ್ಟು ಗಣಿಪ್ರದೇಶ	೧.೫	೯.೪	೧೧.೫
೭	ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ	೧೩.೭	೧೭.೯	೨೨.೭
೮	ವಾಸ	೬೦.೯	೭೧.೭	೭೭.೬
೯	ಮೇಲ್ಮೈ ನೀರು	೫೯೨.೨	೫೭೦.೮	೫೭೯.೫
೧೦	ಬಂಜರು/ಬಂಡೆ ಪ್ರದೇಶ	೧೩೯.೬	೧೩೯.೯	೧೩೮.೫
	ಒಟ್ಟು	೧೦೫೯೭	೧೦೫೯೭	೧೦೫೯೭

ಗಣಿಗಳ ಹೆಚ್ಚಳ: ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ದತ್ತಾಂಶಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಗಣಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ವಸತಿಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಅರಣ್ಯ, ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಗಣಿಗಳು/ಗಣಿ ಅದಿರು ಸಂಗ್ರಹಣೆ/ತ್ಯಾಜ್ಯ ೨೦೦೦ ದಿಂದ ೨೦೧೧ ರವರೆಗೆ ಅಧಿಕಗೊಂಡಿದೆ. ೨೦೦೦ದಿಂದ ೨೦೦೬ರ ಮೊದಲ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ೩.೨ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಅಧಿಕಗೊಂಡಿದೆ. (೧.೪ ರಿಂದ ೪.೬ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.) ಈ ಹೆಚ್ಚಳ ೨ನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ೨೦೦೭ರಿಂದ ೨೦೧೧ರಲ್ಲಿ ೦.೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು (೪.೬ ರಿಂದ ೫.೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.) ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ೧.೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ನಷ್ಟು ತೆರೆದ ಅರಣ್ಯ ಮತ್ತು ೧.೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪೊದೆ ಕಾಡನ್ನು ಗಣಿಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ೦.೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ನಷ್ಟು ತೆರೆದ ಅರಣ್ಯ ಮತ್ತು ೦.೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪೊದೆ ಕಾಡು ಗಣಿಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ.

ಅದಿರು ದಿಬ್ಬಗಳು (Ore dumps): ೨೦೦೦ ದಿಂದ ೨೦೦೬ರ ಮೊದಲನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿರು ದಿಬ್ಬಗಳು ೦.೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಿಂದ ೪.೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಹಿಗ್ಗಿ ೪.೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುವರಿಯನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. ಈ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾದ ಅದಿರು ದಿಬ್ಬಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ೦.೨, ೧.೯ ಮತ್ತು ೨.೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ತೆರೆದ ಅರಣ್ಯ, ಪೊದೆ ಕಾಡು ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಬಳಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಅದಿರು ದಿಬ್ಬಗಳಾಗಿ/ಸಂಸ್ಕರಣಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಾಗಿ/ಸಂಪರ್ಕ ರಸ್ತೆಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿವೆ. ೨೦೦೭ರಿಂದ ೨೦೧೧ರ ಎರಡನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ೦.೪ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ತೆರೆದ ಅರಣ್ಯ ಮತ್ತು ೦.೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅದಿರು ದಿಬ್ಬಗಳಾಗಿ/ಸಂಸ್ಕರಣಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದೇ ಅವಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅದಿರು ದಿಬ್ಬಗಳು ಬೇರಾವುದೇ ಭೂ ಹೊದಿಕೆಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಲ್ಲ.

ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಳು: ೨೦೦೦ದಿಂದ ೨೦೧೧ರ ನಡುವಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಅಧಿಕಗೊಂಡಿರುವುದು ಈ ವರದಿಯಿಂದ ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೦೦೦ ದಲ್ಲಿ ೧೩.೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ೨೦೦೬ರ ವೇಳೆಗೆ ಇದು ೧೭.೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ಗೆ ವಿಸ್ತರಣೆಗೊಂಡಿತು. ೪.೨ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಅಧಿಕಗೊಂಡಿತು. ೨೦೧೧ರ ವೇಳೆಗೆ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಪ್ರದೇಶ ೨೨.೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಆಯಿತು. ೨೦೦೬ ಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದಂತೆ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ಪ್ರದೇಶ ವಿಸ್ತರಣೆ ೪.೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಒಂದು ದಶಕದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯ ಪ್ರದೇಶ ೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಅಧಿಕಗೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ೨.೦, ೧.೮, ೦.೧, ೧.೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪೊದೆ ಪ್ರದೇಶ, ಕೃಷಿಭೂಮಿ, ಜಲಮೇಲ್ಮೈ, ಬಂಜರು/ಬಂಡೆ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿವೆ. ವರದಿಯ ೨೦೦೬ರಿಂದ ೨೦೧೧ರ ಎರಡನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ೧೭.೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ನಷ್ಟು ಕಲ್ಲು ಗಣಿ ಪ್ರದೇಶದ ಪೈಕಿ ೧೫.೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಯಾಗಿಯೇ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಆದರೆ ೦.೬ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಮಾತ್ರ ಬಂಜರು/ಬಂಡೆ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ೨.೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಬಂಜರು/ಬಂಡೆ ಪ್ರದೇಶ, ೩.೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ೦.೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪೊದೆ ಪ್ರದೇಶ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ.

ವಸತಿ: ಜನವಸತಿ ಪ್ರದೇಶವು, ವರದಿಯ ಎರಡೂ ಅವಧಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಣೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಚ್ಚಳ ೧೦.೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಆಗಿದೆ. (೬೦.೯ ರಿಂದ ೭೧.೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.) ಎರಡನೇ

ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಚ್ಚಳ ೫.೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಆಗಿದೆ. (೨೦.೨ ರಿಂದ ೨೬.೬ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.) ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ೧೩.೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿ ವಸತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ. ೨೦೦೬ರಿಂದ ೨೦೧೧ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ೬.೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಕೃಷಿಯಿಂದ ವಸತಿ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ. ೦.೩ ಮತ್ತು ೦.೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಷ್ಟು ಜಲ ಮೇಲ್ಮೈಭೂಮಿ ಒಂದು ಮತ್ತು ಎರಡನೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವಸತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ

ಪರಿಸರದ ಮುಖ್ಯ ಘಟಕಗಳಾದ ನೀರು, ಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಮಣ್ಣು ಇವು ಮೂರು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯನನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದಿರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಸ್ವಚ್ಛ ಪರಿಸರ ಆರೋಗ್ಯವಂತ ಪರಿಸರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜದ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸನ್ನಿವೇಶ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳಾದ ನೀರು, ಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಮಣ್ಣು ಮಾಲಿನ್ಯಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು, ಜೀವಿಗಳ ಆರೋಗ್ಯದ ಮೇಲೆ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಜನಸಂಖ್ಯಾ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ಕೈಗಾರಿಕೀಕರಣ, ಸಾರಿಗೆ ದಟ್ಟಣೆ, ನಗರೀಕರಣ ಹಾಗೂ ಆಧುನಿಕ ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಭರಾಟೆಯಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪರಿಸರದ ಘಟಕಗಳ ಗುಣಮಟ್ಟ ಕುಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಆಘಾತಕಾರಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಜೀವಿ ಸಂಕುಲದ ಉಳಿವಿಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಸವಾಲಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಪರಿಸರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು: ಜಲ, ನೆಲ ಮತ್ತು ಶಬ್ದ ಮಾಲಿನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿರುವ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು, ವಾಹನಗಳ ದಟ್ಟಣೆ, ಅಸ್ವತ್ತೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ, ಗೃಹ ತ್ಯಾಜ್ಯ, ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ರಾಸಾಯನಿಕ ಮತ್ತು ಕೀಟನಾಶಕಗಳು.

ಕೈಗಾರಿಕಾ ಮಾಲಿನ್ಯ : ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಮಾಲಿನ್ಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಂಡಳಿಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಕಛೇರಿಯ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಮೂರು ತರಹದ ಉದ್ಯಮಗಳಿಂದ ವಾಯು, ಜಲ ಮತ್ತು ನೆಲ ಮಾಲಿನ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಉಪದ್ರವ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ತುಮಕೂರು ನಗರದಾದ್ಯಂತ ಹರಡಿರುವ ರೈಸ್‌ಮಿಲ್‌ಗಳು, ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಟಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಪಾಲಿಷಿಂಗ್ ಉದ್ಯಮಗಳು ಹಾಗೂ ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕಿನಾದ್ಯಂತ ಇರುವ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಪುಡಿ ತಯಾರಿಕಾ ಘಟಕಗಳು.

ಇವುಗಳ ಪೈಕಿ ತುಮಕೂರು ನಗರದ ಆಸುಪಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಸುಮಾರು ೭೦ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ರೈಸ್ ಮಿಲ್‌ಗಳಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಬತ್ತದ ಉಬ್ಬಲನ್ನು ಬಾಯ್ಲರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಉರುವಲಾಗಿ ಬಳಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಬೂದಿಯು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯವಾಗುತ್ತಿದೆ. ನಗರದ ಸತ್ಯಮಂಗಲ, ಅಂತರಸನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಹಿರೇಹಳ್ಳಿ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೬೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಟಿಂಗ್ ಮತ್ತು ಪಾಲಿಷಿಂಗ್ ಉದ್ಯಮಗಳಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾನೈಟ್ ದಿಮ್ಮಿಗಳಿಂದ ಚಪ್ಪಡಿ(ಸ್ಲಾಬ್) ಮತ್ತು ಬಿಲ್ಲೆ(ಟೈಲ್)ಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಕಶ್ಮಲ(ಸ್ಲರಿ)ವನ್ನು ಉದ್ಯಮದಾರರು ರಸ್ತೆ ಬದಿ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಸರ್ಕಾರಿ ಹಾಗೂ ಖಾಲಿಯಿರುವ ಜಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಉಪದ್ರವ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಜೊತೆಗೆ ಭೂ ಮಾಲಿನ್ಯಕ್ಕೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಿಪಟೂರು ತಾಲೂಕಿನಾದ್ಯಂತ ಸುಮಾರು ೫೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಪುಡಿ ತಯಾರಿಕಾ ಘಟಕಗಳು ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಇವುಗಳಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ನೀರಿನ ದ್ರವ ತ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸದೇ ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ಅಂತರ್ಜಲ ಮಾಲಿನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ತುರುವೇಕೆರೆ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು ಹೇರಳವಾಗಿದ್ದು, ಸಿಮೆಂಟ್ ಉದ್ಯಮ ಇದ್ದು ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ತೋಟಗಾರಿಕೆ ಬೆಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಪಾರವಾದ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು ರೈತರು ಸಂಕಷ್ಟಪಡುವಂತಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ತಿಪಟೂರು, ಚಿಕ್ಕನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಗುಬ್ಬಿ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅದಿನಿನ ಗಣಿಗಾರಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಾನಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಜನ, ಜಾನುವಾರುಗಳ ಆರೋಗ್ಯವು ದುಸ್ತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ವಾಯು, ಜಲ ಮತ್ತು ಭೂ ಮಾಲಿನ್ಯ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಜನರ ದೈನಂದಿನ ಚಟುವಟಿಕೆ ಹಾಗೂ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ತೊಂದರೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಅತಿ ಸಮೀಪವಾದ್ದರಿಂದ, ಬೆಂಗಳೂರು ಮಹಾನಗರಪಾಲಿಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ರಸ್ತೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಡ ಕಾಮಗಾರಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿರುವ ಮರಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎಗ್ಗಿಲ್ಲದೆ ಮರಳು ಗಣಿಗಾರಿಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲ ಪಾತಾಳಕ್ಕಿಳಿದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊಳವೆಬಾವಿಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧ ಕುಡಿಯುವ ನೀರು ದುರ್ಲಭವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಸುಮಾರು ೨೫ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಲ್ಲು ಪುಡಿ ಮಾಡಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಉತ್ಪಾದನಾ ಘಟಕಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಂದಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ವಾಯು ಮಾಲಿನ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜನರ ಆರೋಗ್ಯದ ಮೇಲೆ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಶಬ್ದಮಾಲಿನ್ಯ ಹೇರಳವಾಗಿರುವುದು ಆ ಉದ್ದಿಮೆಯು ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಕಿರಿಕಿರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಅವರುಗಳು ಸಿಲಿಕೋಸಿಸ್‌ಗೆ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೨೧ ಬೃಹತ್ತಾದ ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯ ಮತ್ತು ೧೧ ಜಲಮಾಲಿನ್ಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿವೆ. ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯ ನಿಯಂತ್ರಕಗಳಾದ ಸ್ಟ್ರಬ್ಲರ್, ಸೈಕ್ಲೋನ್, ಡೆಸ್ಟ್ ಕಲಕ್ಟರ್ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಲಿನ್ಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜಲಮಾಲಿನ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮನೆಯ ಕಶ್ಲವನ್ನು ಚರಂಡಿ ಸಂಸ್ಕರಣಾ ಘಟಕದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ವಿಲೇ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದ ರೊಚ್ಚು ನೀರನ್ನು ಸೆಪ್ಟಿಕ್ ಟ್ಯಾಂಕ್ ಮತ್ತು ಸೋಕ್ ಗುಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ವಿಲೇ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಅಪಾಯಕಾರಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡಲು ಕುಣಿಗಲ್ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಡಾಬಸ್‌ಪೇಟೆಯ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ವಿಲೇ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ತ್ಯಾಜ್ಯಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ: ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಸುಮಾರು ೭೦೦ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗಳು, ಕ್ಷಿಣಿಕ ಗಳು ಹಾಗೂ ಲ್ಯಾಬೋರೇಟರಿಗಳ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರೆ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಜೀವ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತ್ಯಾಜ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಸ್ಕರಣೆ ಮತ್ತು ವಿಲೇವಾರಿಗಾಗಿ ನಗರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ತ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಮೀಪದ ಡಾಬಸ್‌ಪೇಟೆ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಸೆಂಟ್ ರಾಮ್ಸ್ ಪರಿಸರ ನಿರ್ವಹಣಾ ಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ತ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವರದೇ ಜಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಳವಾದ ಹೂಳುಗುಂಡಿಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಸಹ ಮಣ್ಣಿನ ಮಾಲಿನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಗರಸಭೆ, ಮೂರು ಪುರಸಭೆ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಪಟ್ಟಣ ಪಂಚಾಯತಿಗಳಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಘನತ್ಯಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ರೊಚ್ಚು ನೀರನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ವಿಲೇವಾರಿ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಜನಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಮತ್ತು ನೌಕರವರ್ಗ ಹರಸಾಹಸ ಪಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಸಾರಿಗೆ ಮತ್ತು ಪರಿಸರ: ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾರಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಪರ್ಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ೨೦೧೦-೧೧ರ ಆರ್ಥಿಕ ವರ್ಷದ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಂಖ್ಯಿಕ ಇಲಾಖೆಯ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ನೋಟದ ಪ್ರಕಾರ ಸುಮಾರು ೨೨,೨೭೩ ಸರಕು ವಾಹನಗಳು, ೧೬೭೭ ಬಸ್ಸುಗಳು, ೩೧೪೫ ಟ್ರ್ಯಾಕ್ಟರ್‌ಗಳು, ೧೨,೨೬೮ ಮೂರು ಆಸನಗಳ ವಾಹನ, ೨,೭೭೨,೨೨೨ ಮೋಟಾರ್ ಸೈಕಲ್‌ಗಳು, ೧೭,೧೧೫ ಕಾರುಗಳು, ೧೨೭ ಜೀಪುಗಳು, ೨೦೨ ಅಮ್ಮಿ ಬಸ್ಸುಗಳು, ೧೫,೪೯೩ ಟ್ರಾಕ್ಟರ್‌ಗಳು, ೮೦ ಆಂಬುಲೆನ್ಸ್‌ಗಳು, ೭೦ ನಿರ್ಮಾಣ ಸಾಮಗ್ರಿ ವಾಹನಗಳು ಮತ್ತು ೧೧೦ ಇತರೆ ನೋಂದಾಯಿತ ವಾಹನಗಳು ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದ ಇಂಧನವನ್ನು ಸುಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲಿನಂತಿರುವ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯದ ಹೆದ್ದಾರಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಾಹನಗಳು ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳ ಪರಿವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಪಳೆಯುಳಿಕೆ ಇಂಧನಗಳಾದ ಪೆಟ್ರೋಲ್ ಮತ್ತು ಡೀಸೆಲ್‌ಅನ್ನು ಈ ವಾಹನಗಳ ಓಡಾಟಕ್ಕೆ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಸುಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಷ್ಟು ದಟ್ಟ ವಾಹನಗಳ ಓಡಾಟದಿಂದ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಕಾರ್ಬನ್ ಮಾನಾಕ್ಸೈಡ್, ಕಾರ್ಬನ್ ಡೈ ಆಕ್ಸೈಡ್, ಭಾರ ಲೋಹವಾದ ಸೀಸವು ತ್ಯಾಜ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದು ವಾತಾವರಣದ ಉಷ್ಣತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ತಿಪಟೂರುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಹನಗಳ ನೋಂದಣಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ಸುಮಾರು ೪,೦೦೦ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ವಾಹನಗಳು ನೋಂದಣಿಯಾಗಿ ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಹನಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವರ ಸಂಖ್ಯೆ ದಿನೇ ದಿನೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಳೆಯುಳಿಕೆ ಇಂಧನ ಬಳಕೆಯು ಸಹ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯ ದಿನೇ ದಿನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ

ಪರಿಸರಾತ್ಮಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉದ್ಯಗಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೯೭ ಕಿ.ಮೀ. ಬ್ರಾಡ್ ಗೇಜ್ ರೈಲು ಮಾರ್ಗ, ೩೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೆದ್ದಾರಿ, ೬೩೨ ಕಿ.ಮೀ. ರಾಜ್ಯ ಹೆದ್ದಾರಿ, ೩೭೫೨ ಕಿ.ಮೀ. ಮುಖ್ಯ ಜಿಲ್ಲಾ ರಸ್ತೆಗಳು ೪೭ ಕಿ.ಮೀ. ಇತರೆ ಜಿಲ್ಲಾ ರಸ್ತೆಗಳು, ೧,೪೮೮ ಕಿ.ಮೀ. ಇತರೆ ಇಲಾಖಾ ರಸ್ತೆಗಳು, ೯೧೩೭ ಕಿ.ಮೀ. ಪಂಚಾಯತ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ರಸ್ತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಜನವಸತಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಸರ್ವತೋಮುಖ ರಸ್ತೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಹೆದ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯ ಜಿಲ್ಲಾ ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಉಳಿದ ರಸ್ತೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯಂತೂ ಹೇಳತೀರದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕನಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ರಸ್ತೆಗಳ ಮೂಲಕ ಓಡಾಡುವ ವಾಹನಗಳ ಕಾರ್ಯ ದಕ್ಷತೆಯು ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದು ವಿಪರೀತ ಧೂಳು ಮತ್ತು ಹೊಗೆಯು ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜೀವಜಲ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ: ಪ್ರಸ್ತುತ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೭೦ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೭೦ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಕೊರತೆ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯ ಕೊರತೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಮಟ್ಟ ಕುಸಿಯುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನೀರಿನ ಗುಣಮಟ್ಟ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಶುದ್ಧ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಗರ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಗಳ ಸಮೀಪ ಇರುವ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಕೊಳಚೆ ನೀರು ಸೇರುವುದು, ತ್ಯಾಜ್ಯ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಮತ್ತು ಸಮೀಪ ಇರುವ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ದ್ರವ ಮತ್ತು ಅಪಾಯಕಾರಿ ಘನ ತ್ಯಾಜ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಾಗಾರಗಳಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಂತರ್ಜಲ ಮಲಿನಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೀರಾವರಿಯಾಧಾರಿತ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯು ರಸಗೊಬ್ಬರ ಮತ್ತು ಕೀಟನಾಶಕಗಳ ಅವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಬಳಕೆಯಿಂದ ನೀರು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಪರಿಸರದ ಪ್ರಮುಖ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಣ್ಣು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಷಾರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಮಣ್ಣಿನ ಆರೋಗ್ಯ ಹಾಳಾಗಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ದಿನೇ ದಿನೇ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಾವಯವ ಇಂಗಾಲದ ಮಟ್ಟ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯ: ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಮಾಲಿನ್ಯವು ಅನೇಕ ರೋಗದರ್ಜೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯ ಉಂಟು ಮಾಡುವಂತಹ ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳು, ಇಂಗಾಲ, ಗಂಧಕ, ನೈಟ್ರೋಜನ್ ಆಕ್ಸೈಡ್, ಸಲ್ಫೈಡ್‌ಗಳು ಹಾಗೂ ನೈಟ್ರೇಟ್‌ನಂತಹ ಮಲಿನಕಾರಕಗಳು ಮತ್ತಿತರ ವಿಷಕಾರಕ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿರಂತರ ನಿಗಾವಣೆಯ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೈಗಾರಿಕಾ ಮತ್ತು ಕೊಳಚೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಮಾಲಿನ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದಂತಹ ಉಸಿರಾಟ ಸಂಬಂಧಿ ಕಾಯಿಲೆಗಳು, ಖಿನ್ನತೆ, ಕ್ಯಾನ್ಸರ್‌ಕಾರಕ, ಶ್ವಾಸಕೋಶ ಮತ್ತು ಹೃದಯ ರೋಗಗಳು, ಚರ್ಮರೋಗಗಳು, ಅಸ್ತಮ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳು ಬಾರದಂತೆ ನಿಗಾ ವಹಿಸಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಶುದ್ಧ ನೀರು ಕೂಡ ಅಪರೂಪವಾದ ನಿಸರ್ಗದ ಸಂಪತ್ತು. ಇಂತಹ ಸಂಪತ್ತು ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಮಲಿನವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿರುವ ರಾಸಾಯನಿಕಗಳು, ಕೀಟನಾಶಕಗಳು, ಗಣಿ ಮತ್ತು ಕೈಗಾರಿಕಾ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಮತ್ತು ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಘನ ಮತ್ತು ದ್ರವ ತ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸದೆ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಆರ್ಸೆನಿಕ್, ಸೀಸ, ಕ್ಯಾಡ್ಮಿಯಂ, ಕ್ರೋಮಿಯಂ, ಸೈಯನ್ಯೈಡ್, ನೈಟ್ರೇಟ್, ಸಲ್ಫೇಟ್ ಮುಂತಾದ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಲವಣಗಳು ಜಲಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧನೀರು ಮಲಿನವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮೂಳೆರೋಗ, ಫ್ಲೋರೋಸಿಸ್, ಚರ್ಮರೋಗಗಳು, ಕ್ಯಾನ್ಸರ್‌ಕಾರಕಗಳು, ಕಾಲರಾ, ವಿಷಮಶೀತ ಜ್ವರ, ಕಾಮಾಲೆ ಮತ್ತು ಅತಿಸಾರ ಮುಂತಾದ ಜಲಮೂಲ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಅತ್ಯಂತ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಸಂಪನ್ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ಯಮಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಯಿಂದಾಗಿ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲೆ ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ತ್ಯಾಜ್ಯಗಳಾದ ಸೀಸ, ಪಾದರಸ, ಕ್ಯಾಡ್ಮಿಯಂ, ಕ್ರೋಮಿಯಂ ಮುಂತಾದ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಭಾರಿ ಲೋಹಗಳು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಮಣ್ಣು ಮಲಿನಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮೂತ್ರಕೋಶ ಮತ್ತು ಕರುಳಿನ ತೊಂದರೆಗಳು, ನರದೌರ್ಬಲ್ಯ, ಮಾನಸಿಕ ರೋಗಗಳು ಹಾಗೂ ಚರ್ಮದ ರೋಗಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತ್ಯಾಜ್ಯಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಮೂಲಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇದೆ.